

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Brudstykker

fra Blicheregnet

Blicheregnet's
Museumsforening

Årsskrift 1996

Brudstykker fra Blicheregnen

Brudstykker

fra Blicheregnet

Sindinggård 1918.

Det meste af hovedbygningen er opført af Etatsråd S. A. Fjelstrup, og han anlagde også en parklignende have på 4 tønder land. Fjelstrup var en god bekendt af Blicher. Blichers yndlingsdatter Malvine var i huset på Sindinggård, og Fjelstrups datter Vilhelmine blev gift med Blichers søn Jens Frederik.

Årsskrift for
Blicheregnet's Museumsforening
1996

Forsiden:

Disse mini-træske er snittet af Jens Aage Niels Broberg, forfatteren til artiklen om træskomænd. Han hjalp i sine unge dage i Demstrup ofte sin far med at lave rigtige træsko.

Træskeene er fotograferet på en femmer.

Titelbladet:

Fotografiet er venligst udlånt af Det lokalhistoriske Arkiv i Herning.

Redigeret af:

Gertrud Christensen

Peder Hjorth Jensen

Hans Kruse

Gudmund Lund

Ejgil Overby

Hans Winther

Eftertryk tilladt med
angivelse af kilde

Oplag: 500 eks.

Amtscen­tertryk - Oustruplund

ISSN: 09 08-7737

Indholdsfortegnelse

Valg 1917	7
<i>Af Johannes Frank</i>	
Demstrup Mejeri	12
<i>Af Ellen Dalum</i>	
Demstrup Mejeri under krigen	17
<i>Af Arne Elbæk Pedersen</i>	
Jens Møller - manden bag gadenavnet	21
<i>Af Ejgil Overby</i>	
Bindehosen	28
<i>Af Anna Larsen</i>	
En snedig fåretyv	30
<i>Af Henry Kjær</i>	
Vinderslev-Hinge sognes fattighus og fattiggård	33
<i>Af Gudmund Lund</i>	
Træskomænd	36
<i>Af Jens Aage Broberg Jensen</i>	
Steen Steensen Blicher og bøndernes brændevin	42
<i>Af Peder Hjorth Jensen</i>	
Thorning i trediverne	52
<i>Af Verner Vad</i>	
Museets beretning 1996	61
Blicheregnens Museumsforening	64
Regnskab for året 1995	65
Praktiske oplysninger	66

Valg 1917

Af Johannes Frank

Sidste år modtog arkivet en stor gave fra Midtjyllands Avis bestående af næsten 100 årgange af egnens venstreblad, som førhen hed Kjellerup Avis og Folkeblad, senere Midtjyllands Avis. Vi har i år valgt at kigge nærmere på årgang 1917. Dels fordi det er et krigsår (1. verdenskrig), dels fordi det år er valgt til sognerådene og endelig fordi vi i forvejen for netop det år også er i besiddelse af Kjellerup Socialdemokrat og Kjellerup Venstreblad - som trods venstrenavnet var et radikalt organ.

En "Avishistorie"

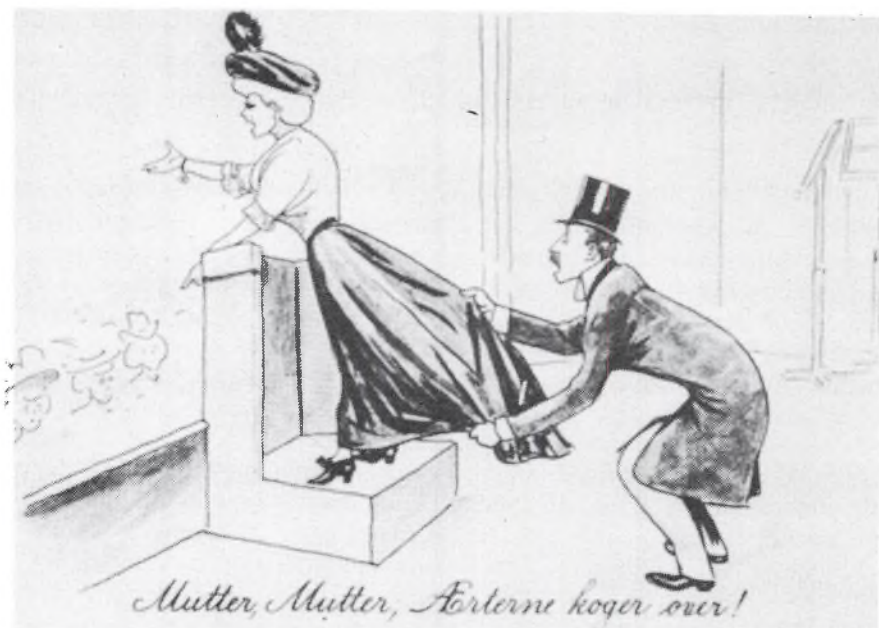
Da der den 8. marts 1917 afholdes valg til sognerådet i Kjellerup, er tiden hård og barsk for de fleste, medens enkelte har gyldne tider og tjener en formue på et par år. Verdenskrigen raser på tredje år ude i Europa og skaber mangel på mange varer, med voldsomme prisstigninger til følge. Den 17. januar 1917 skriver Kjellerup Venstreblad således om året 1916: "Vanskeligheder og Uro og Usikkerhed paa mangfoldige Omraader har præget det nu afsluttede Aar. Det vil erindres som det Aar, der for en meget stor Del af Befolkningen førte Dyretid og Savn med sig ... Det vil ogsaa min-

des som det Aar, i hvilket Forretningenslivet Højer og Klausulbrydere gav deres Pengegriskhed frit Løb uden Hensyn til de for hele Landet skadelige Følger ..."

Det var jo i de år, at sproget fik en ny glose "gullasch-baron". Dermed mente man en person, der ved ufine forretningsmetoder havde tjent sig en formue på kort tid og på en usmagelig og lidt latterlig maner, demonstrerede sin nyerhvervede rigdom.

Andre tjente på fuldt lovlig vis store penge på krigen. Som f.eks. hestehandleren i Kjellerup, der købte heste hos de midtjyske bønder og solgte dem videre til tyske hesteopkøbere. Kjellerup Venstreblad bringer den 2. april 1917 en oversigt over kommunens største skatteydere. Heraf fremgår at hestehandler Pedersen i Gl. Kjellerup suverænt er kommunens største skatteyder med en pålignet skat på 9609,28 kr. Det er mere end fire gange så meget som nr. 2 på listen og atten gange så meget som kredslæge Meyer, der skal betale 528,00 kr. i skat. Da skatteprocenten i de år lå mellem 4 og 5, har hestehandleren tjent virkelig store penge.

Men småkårsfolk havde det svært. Lønningerne var i forvejen

Kvindernes kamp for ligestilling tog til i årene før første verdenskrig, og i 1915 gav grundloven danske kvinder valgret også til Rigsdagen. Men det er vitterligt vanskeligt at skulle klare ærterne både ude og hjemme. Tegningen er fra et samtidigt postkort.

små, overenskomsterne 5-årige uden tilstrækkelig dyrtidsregulering, og prisstigningerne på de daglige fornødenheder var særdeles voldsomme. Kjellerup Socialdemokrat meddelte således den 16. april 1917 følgende prisstigninger fra juli 1914 til februar 1917:

- Fødevarer 58 %
- Klæder, fodtøj og vask 70 %
- Brændsel og belysning 100 %

Dertil kom, at mange varer var vanskelige eller umulige at fremskaffe. Kul, koks, benzin, petrole-

um og tobak kan nævnes som eksempel på varer, der efterhånden var umulige at opdrive. Andre varer var rationerede, selv tørv og kartofler var vanskelige at skaffe i tilstrækkelig mængde. Kort før sognerådvalget sluktes lyset helt: Den 1. marts kunne man i aviserne læse en bekendtgørelse om indførelse af et midlertidigt totalt spiritusforbud. Statskontrollører besøgte i de næste par uger alle købmænd, kroer, hosteller og udskænkingssteder af enhver art for at gøre lagrene op. Den 18. marts kunne salget begynde

igen, dog således at alle priser blev fordoblet. Staten havde lagt sin klamme hånd på den fattige mands snaps. Virkningen udeblev da heller ikke. I 1916 var der solgt 32 millioner flasker brændevin. Få år senere var salget nede på 2,5 millioner flasker. Heller ikke i tobakken var der trøst at hente. Kjellerup Venstreblad bringer den 3. februar 1917 denne artikel:

Middelfart Tobak

Den bruges med Forkærlighed af Soldater, der skal opflammes til Vildskab, og den nyder stor popularitet Blandt Selvmordere. Seks paa hinanden følgende Piber af Mellem-sorten skal efter sigende let og smertefrit gøre det af med den stærkeste Konstitution.

Dette Produkt, hvoraf ca. en Tindedel er Tobak og Resten Kløvehø, tørres, hakkes og sælges saa i Vognladninger til Tobakshandlere. Endelig sælges det til godtroende Mennesker for 35 øre pr. Kilogram. Det er forresten en udmærket Tobak, især til at stoppe Underdyner med.

Artiklen var ikke populær i Middelfart. Middelfart Tidende efterlyser nogle dage senere forfatterens navn og adresse "idet der er adskillige Borgere i Middelfart, der gerne ser ham hængt i Byens højeste Lygtepæl".

Valget

I disse barske tider er det så, at der holdes valg til sognerådene i marts

1917. Valgene faldt ikke på samme dag i alle kommuner, men fordelte sig fra den 8. marts til den 20. marts: f.eks. var der valg i Levring og Grønbæk 12. marts, Silkeborg 14. marts, Thorning 15. marts, Hinge og Vinderslev 20. marts. Dette at valgene ikke fandt sted samtidig var ikke den eneste måde valg-handlingen var forskellig fra vore dages praksis. Således fik f.eks. valglisten tilkendt bogstavbetegnelser efter den rækkefølge, hvorpå de indløb til valgbestyrelsen. (Hvis det vel at mærke passede valgbestyrelsesformanden; Kjellerup Venstreblad brokker sig den 22. marts over fremgangsmåden i Thorning: "Skønt Husmandslisten var den første, der blev indleveret, blev den opført som den sidste i Bogstavrækken".

I Thorning var der også en anden "uregelmæssighed" i forbindelse med valget. På selve valgdagen den 8. marts var der en forrygende snestorm, og Kjellerup Socialdemokrat kunne meddele, at sognerådvalget i Thorning var aflyst, fordi sognerådsformanden var bange for, at hans vælgere ikke ville kunne nå frem til valgstedet i Thorning. Avisen sætter spørgsmålstegn ved lovligheden i at udsætte et valg på grund af dårligt vejr. Afslutningsvis skriver avisen: "Sognerådsformanden sidder efter forlydende hjemme i kakkelovnskrogen med sivsko på fødderne og lufvanter på hænderne."

I Hørup sogn gennemførte man valget trods snestormen.

På valglisten var opført 802 kvinder og mænd over 25 år, efter

Arkivet er desværre ikke i besiddelse af et foto af det nyvalgte sogneråd. Derimod har vi et foto af det afgående sogneråd.

Fire af disse ærverdige herrer blev genvalgt i 1917: Nr. 4 fra venstre Jens Andersen, nr. 6 fra venstre David Christensen, nr. 8 fra venstre Andreas Stenholt og nr. 9 fra venstre Nørhave-Nielsen.

at 37 vælgere var slettet på grund af skatterestancer. Kvindernes valgret var forholdsvis ny. Kvinder fik først valgret til menighedsråd i 1903 og derefter til komunalråd i 1908. Først ved ændringen af Grundloven i 1915 fik kvinderne også valgret til Rigsdagen.

Resultatet af valget i Hørup 1917 blev følgende:

- A - Håndværkerlisten
134 stemmer - 3 mandater
Boghandler David Christensen
Handelsgartner J. M. Antonsen
Dyrlæge Knudsen
- B - Indre Mission
67 stemmer - 1 mandat
Missionær Poulsen
- C - Socialdemokratiet

88 stemmer - 2 mandater
Husejer Nørhave-Nielsen.
Murer B. Holmberg.

D - Radikale

67 stemmer - 1 mandat
Herredsfuldægtig Frk. Christensen. (Den første kvinde i sognerådet - og Danmarks første kvindelige herredsfuldægtig).

E - Landboerne

67 stemmer - 2 mandater
Husejer Jens Andersen.
Andreas Stenholt.

Det er bemærkelsesværdigt at liste B, D og E alle fik 67 stemmer. Dette ejendommelige valgresultat gjorde det nødvendigt at trække lod om det sidste mandat, som derefter tilfaldt liste E - landbolisten. Mær-

keligt nok var disse ikke tilfredse hermed. Efter valget sendte "Hørup Sogns Landvælgere" en henvendelse til det nye sogneråd med henblik på, at få valget omstødt og et nyt afholdt. Henvendelsen var begrundet med "at vejrforholdene på valgdagen var af en sådan art, at det for det store flertal af Landvælgere var umuligt at komme ind til Byen". Helt uret havde de nok ikke. Landbolisten havde nemlig ved det forrige valg fået 160 stemmer mod kun 67 denne gang. Overraskende nok anbefalede det nyvalgte sogneråd omvalg og sendte henvendelsen videre til amtet. Også amtmanden anbefalede omvalg på betingelse af, at de lovligt indleverede lister bibeholdtes. Men den 26. marts meddeler aviserne, at valget står ved magt. Indenrigsministeriet har fremsendt afslag med den begrundelse, at der ved valget den 8. marts intet ulovligt eller uregelmæssigt var forekommet.

Det nye sogneråd kunne derefter konstituere sig og gå i gang med ar-

bejdsopgaverne. Sognetsværdige fædre fik under 1. verdenskrig - og i stigende grad i løbet af 1920'erne og 1930'erne - et hastigt voksende antal opgaver og administrationsproblemer at tumle med. Det var en følge af den almindelige udvikling i centralstyrelsens indseende med samfundets stadig talrigere funktioner, herunder det voksende antal sociale goder, skoler, hospitaler forsorgsinstitutioner etc., som det offentlige i stigende grad bød befolkningen.

Disse gamle avisårgange er en vigtig lokalhistorisk kilde. Mange andre ting fra lokalsamfundet kunne være draget frem. Små og større lokale begivenheder får som regel en udførlig omtale. Nekrologer over lokale personligheder giver ofte uvurderlige oplysninger, som kan være vanskelige, at fremskaffe på anden vis, ligesom læserbrevsdebatter giver et godt billede af, hvad der rørte sig i tiden.

Derfor en stor tak til Midtjyllands Avis for den værdifulde gave.

Om Demstrup Andelsmejeris historie

Af Ellen Dalum

Fra først i firserne til 1893 leveredes mælken fra Demstrup næsten udelukkende til et fællesmejeri der lå på matr. nr. 14. a i Demstrup.

Dette var en selvstændig ejendom og den sidste ejer - Buk - solgte nævnte år gården til min bedstefader A.C. Lauritzen, der nedrev bygningerne på nær stuehuset samt lidt af et udhus og lagde jorden til Demstrupgaard.

En mejerist, Hr. Alexandersen, lejede bygningerne, som han for stuehusets vedkommende indrettede til mejeri, medens der var svinstald i udhuset. Han drev mejeriet til 1886 eller 1887, hvor han solgte til Johannes Vilstrup, der drev mejeriet frem til 1893.

Vilstrup samlede i disse år mælken fra Demstrup, Vium og Højbjerg, men intet fra Sjørslev - idet Andelsmejeriet i Rødkjærsbro, der var bygget i firserne, aftog mælken fra Sjørslev.

Fra fællesmejeri til andel

I 1892 enedes en del mænd i Demstrup om at prøve at få et andelsmejeri etableret under forudsætning af, at der tegnedes mindst 300 køer. Ejeren af mejeriet Johannes Vilstrup var ikke glad for disse initiativer, men da han så, at det ikke kunne

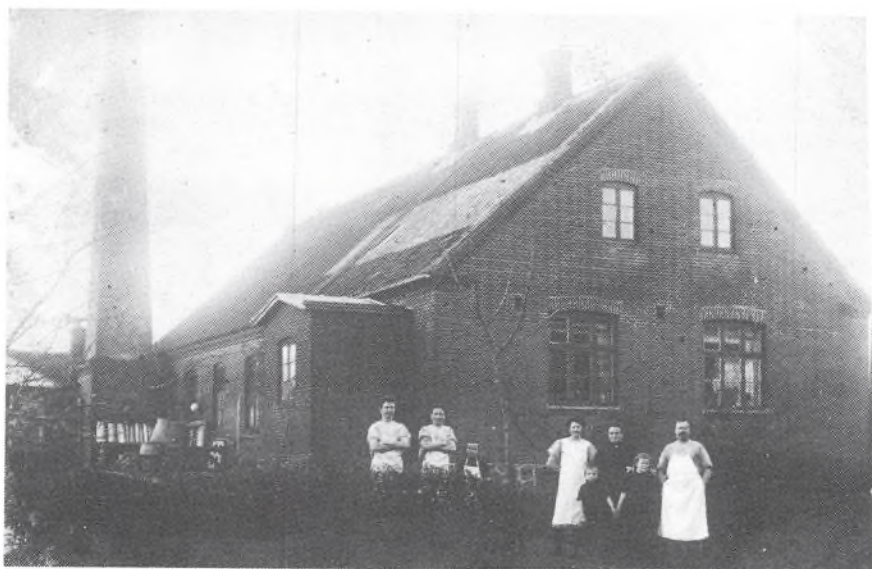
blive anderledes, gik han i samarbejde med de andre, og der nedsattes et udvalg til at foretage tegning af interessenter - kommende andelshavere.

Den 12. september 1892 holdtes stiftende generalforsamling i Demstrup, hvor der vedtoges love og valgtes bestyrelse. Hertil blev valgt J. Vilstrup, Demstrup - som formand! - Jens Jakobsen, Vium, Jakob Larsen, Demstrup, Jens Rasmussen, Galgebakken, Sjørslev, Søren Christensen, Vium Østermark, sognefoged P. Rask, Demstrup og Jens Brask, Vandet.

Som mejeribestyrelse valgtes mejerist Jens P. Pedersen, der havde været førstemejerist hos Johannes Vilstrup. Jens P. Pedersen var bestyrer frem til sin død i 1927.

Derefter valgtes af en fuldstændig enig bestyrelse hans søn Oskar Pedersen - der var bestyrer fra 1927 og ligeledes frem til sin død.

Den 8. november 1951 blev min mand Gunnar Dalum, der havde været førstemejerist i Demstrup siden 1937, valgt som den tredje og sidste mejeribestyrelse på Demstrup Mejeri. Denne funktion varetog han frem til 1971. Mejeriet var i 1967 indgået i Viborgegnens Mejeriselskab, der igen i 1970 indgik i Mejeriselskabet

Demstrup Mejeri omkring 1910. Fra venstre ses en mejerist (navnet ukendt), dernæst mejerist Aleksandersen, Oskar Pedersen, mejerske Maren Jensen, Carl Pedersen, Catrine Pedersen, Karen Pedersen, Jens Peder Pedersen. Caroline og Jens Peder Pedersen var det første mejeriægtepar i Demstrup.

"Danmark" - det nuværende MD FOODS. Gunnar Dalum - eller i daglig tale i Demstrup - Dalum - fortsatte som afdelingsleder i MD frem til sin 70 års fødselsdag i 1982.

Efter mejeriet blev nedlagt som selvstændig enhed i 1971, blev vi boende - min mand til sin død i 1984 - og jeg selv til 1988, hvor jeg flyttede til Viborg.

Det skal bemærkes, at rent "mejerihistorisk" set er det et særsyn, at der over en periode på 79 år kun har været tre fungerende mejeribestyrere, heraf endda fader og søn.

Som formand blev som tidligere nævnt valgt Johannes Vilstrup i

1892. Han afløstes i 1898 af direktør Laurits Broberg, Sjørsløv, der i 1906 blev afløst af Jens Andersen, Demstrup, der var formand til op i fyrreerne.

Han afløstes af Søren L. Sørensen, Vandet, der var en fremsynet formand i 18 år, og som igen afløstes af Johannes Nielsen, Demstrup. Sidste formand var Andreas Dyhr Nielsen, Sjørsløv.

For at vende tilbage til mejeriets historie blev det vedtaget først i 1892 at bygge et nyt mejeri, der dengang kostede 17.217 kr og 62 øre og senere igen at bygge et helt nyt mejeri i 1933 på det gamle mejeris grund.

Nyt mejeri

Det nye - efter datidens forhold meget avancerede mejeri - var tegnet af Arkitekt Lund, Skive. Silkeborg Maskinfabrik A/S stod i 1934 for hele indretningen med elektrisk drivkraft - som mejeriet selv producerede med en dieselmotor og en vekselstrømsgenerator.

Nu var den samlede anlægssum kommet op på 39.400 kr (ingen øre-angivelser).

Da krigen i 1939-45 lukkede for olietilførslen, fik mejeriet af Statens Brændselsudvalg, påbud om at få vekselstrøm fra Tangeværket, da Demstrup El-værk ikke kunne levere, idet det var et jævnstrømsværk.

Gunnar Dalum blev som tidligere

nævnt mejeribestyrer i 1951. Det er utroligt at tænke på den livsændring, der siden er sket overalt i samfundet. Det var en betingelse, da vi fik mejeribestyrerstillingen, at man var gift blot for at komme i betragtning - dette selv om man ikke ansatte den medhjælpende hustru - hun var simpelt hen en forudsætning for, at manden kunne få det job.

Elever og mejerister boede på mejeriet med kost og logi. De spiste derfor altid hos os, hvilket gav både arbejde og liv i huset, men også et utroligt sammenhold mellem de ansatte, vore fire børn og en ung pige. Ved måltiderne gik snakken livligt om dagens arbejde, og hvad der ellers skete i det lille samfund.

Demstrup Mejeris to nye tankvogne fotograferet den første dag. Det var en ny epoke.

Demstrup Mejeri var det første mejeri i Viborg amt, der i 1955 fik automatisk smørpakkemaskine - en BENHILL - og senere var mejeriet blandt de første, der allerede i 1965 fik tankvognsafhentning af mælken på gårdene - dengang 166 leverandører med en årlig indvejning på 6,5 mio. kg mælk.

I løbet af halvtredserne gik Demstrup Mejeri gradvist over til osteproduktion, blandt andet skorpefrie oste, som et af de første i landet og senere kasein til den medicinske industri.

Da mejeriet i 1967 fusionerede med Viborgegnens Mejeriselskab, flyttedes smørproduktionen til Rødkærbro Mejeri, der unægtelig senere har udviklet sig til noget temmeligt stort inden for mejeridrift.

Herefter koncentrerede man sig i Demstrup udelukkende om osteproduktionen frem til den 1. december 1971, der var sidste produktionsdag, og sidste gang der var varme på den 29,9 kvm. store kedel på Demstrup Mejeri.

Tankvogne

Det har altid været en tilfredsstillelse for min mand, at arbejde med nogle fremsynede bestyrelser, der turde gå ind for nye tanker og planer. Selvfølgelig har der også indimellem været uenighed om forandring, særligt husker jeg, dengang vi i midten af tresserne gik over til tankvognsafhentning af mælken hos leverandørerne - da gik bølgerne højt, og leverandørerne stod i to lejre - for eller imod - men bestyrel-

sen stod fast ved sit forslag og fik efter to ekstraordinære generalforsamlinger gennemført købet af de første tankbiler. Senere kunne alle se på udviklingens forløb, at det var det eneste rigtige. Princippet i mælkeafhentning har ikke ændret sig frem til i dag!

Set i bakspejlet var det ikke mange penge, en mælkekusk fik ud af sin egen arbejdskraft samt desuden selv at skulle lægge vogn og heste til, men i mange hjem var det en ekstra indtægt, der ikke kunne undværes. Ofte afgav mælkekuskene bud på en tur ved den offentlige licitation til et alt for lavt beløb for at være sikker på at få en tur.

Det hyggelige miljø på gårdspladsen og perronen med 14 til 15 mælkevogne og kuske blev pludselig ændret til 2 tankbiler dagligt til mejeriet. Den moderne teknik havde også her holdt sit indtog på godt og ondt.

De mange mælkekuske var gennem årene altid flinke til at tage varer med hjem fra brugsforeningen og købmanden til leverandørerne på mælketuren, og dette blev også ofte kvitteret med formiddagskaffe og en hyggelig snak om dagligdagens begivenheder og hvad nyt de havde hørt på mejeriet og hos de handlende inde eller nede i byen.

En gymnastikdragt

Jeg husker tydeligt en oplevelse, og samtidig en overraskelse for mejeristerne, da de en ganske almindelig arbejdsdag ser en gymnastikdragt, der havde været i en af mælkespan-

dene, havde ovre i den grove sigt i det store indvejningskar. Forklaringen var, at mælkespanden havde været brugt til at skylle vasketøj i hjemme på gården dagen før, hvilket naturligvis ikke var tilladt, men alligevel rimeligt morsomt.

Historien gik som en løbeild byen rundt, og et par timer efter har jeg købmand Rask i telefonen, samme købmand var altid hurtig med replikken, hvorefter han afgiver en bestilling på 10 kg gymnastiksmør. Jeg måtte bedrøve ham med, at vi først var leveringsklar 3 dage senere.

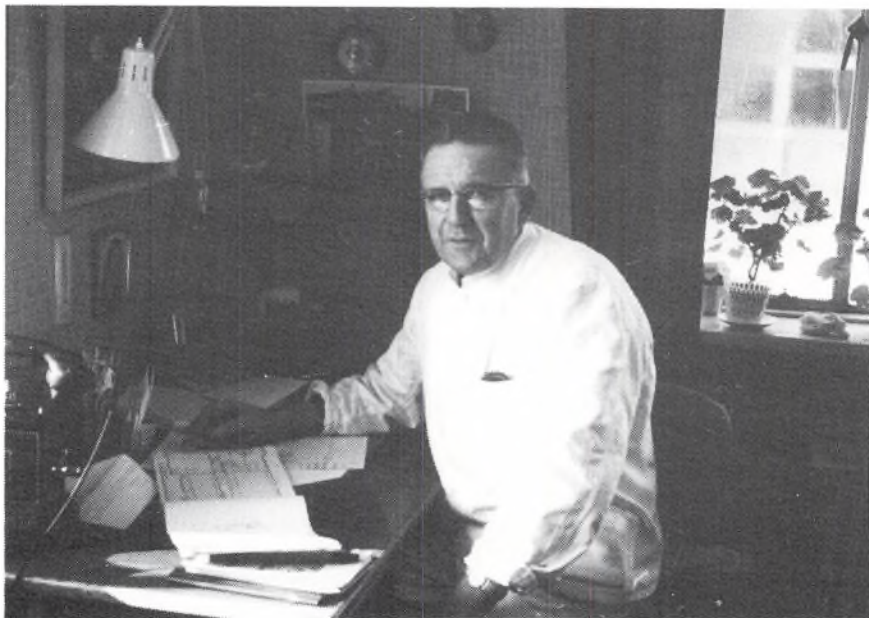
Der kunne let fortælles flere hændelser fra dagligdagen på en så levende arbejdsplads, hvor der, da

der var mest "damp" på, var atten medarbejdere.

Sidste sommer havde Gl. Estrup Landbrugsmuseum en specialudstilling, der meget sigende bar navnet: Hvor blev mejeriet af?

Jeg var ude at se udstillingen, som var meget fint sat op på en sådan måde, at man virkelig fik indtrykket af, hvordan forløbet havde været fra enkelte få gårdmejerier over de mange andelsmejerier til i dag, hvor der er nogle få centraliserede industri-læg.

Og så var det glædeligt at konstatere, at Demstrup Mejeri både var afbildet og indgik i denne epoke af et stykke Danmarkshistorie.

Mejeribestyrer Gunnar Dalum ved sit skrivebord i kontoret på Demstrup mejeri.

Demstrup mejeri under krigen

Af Arne Elbæk Pedersen

At vokse op på et mejeri betyder, at dagen altid begynder med lyde, som kan fortælle, hvad klokken er. Rytmen i arbejdet på mejeriet var ens hver dag og præget af præcision. Mine erindringer er knyttet til "Det nye mejeri", men i beretningerne og i mange samtaler indgik også "Det gamle mejeri", da både far og mor havde boet og arbejdet på det første mejeri, far med afbrud siden drengeårene og mor efter giftermålet med far.

2. verdenskrig

I det følgende vil jeg fremdrage nogle erindringer fra min barndom under 2. verdenskrig.

1. april 1940 startede jeg i 1.

klasse i Demstrup Forskole med skolegang hver anden dag. Den 9. april var ikke skoledag - det blev en bevæget dag. Jeg gik ude fra morgenstunden for at prøve mine nye gummistøvler, og snart begyndte tyske maskiner at flyve lavt hen over området - 3 ad gangen. De fløj så lavt, at man kunne se ind i cockpittet, se piloterne, ane instrumenterne - og ryste lidt for, at de skulle flyve ind i el ledningerne.

Formiddagen blev præget af samtaler, lytten til radioen, gisninger om hvad der ville ske, og hvad fremtiden ville bringe - så der blev lyttet til de voksne, som nu havde fået et stort fællesproblem.

Teknisk kørte mejeriet efter den

Rejsegilde
på
Demstrups
nye mejeri
i 1935.

Mejeribestyrer Oskar Pedersen og hans kone Signe på gårdspladsen bag mejeriet. Det er under krigen, cykelskærmen er malet hvid og det nybyggede tørveskur bugner.

daglige recept. Da arbejdet var færdigt kørte en af mejeristerne, en elev og jeg, sammen med far mod hovedvej 13, for at se den tyske besættelsesmagt rykke op gennem Jylland. Undervejs kom tyske fly så tæt på os, at vi sprang ud af bilen og kastede os i grøften, men vi nåede hovedvejen og så den massive fremrykning af invasionstropper.

I løbet af dagen var der kommet flere påbud og anvisninger fra kongen, regeringen og rigsdagen og den tyske besættelsesmagt - bl.a. om mørklægning, som straks blev sat i værk. På mejeriet blev det et omfattende arbejde at klare mørklægningen, idet det moderne mejeri havde mange lamper og enorme vindues-

arealer. For lampernes vedkommende kunne de overmales med en speciel orange eller blå farve, den samme behandling kunne vi benytte på vinduerne, men her viste det sig, at malingen havde svært ved at holde pga. stor fugtighed og svingende temperaturer i flere af rummene, så senere blev nogle af vindusarealerne dækket af store ophængte masonitplader som mørklægning. Dele af ophængningen kunne så fjernes i de lyse timer.

Hverdagen blev præget af vanskeligheder med el og brændsel - mejeriet havde produceret el ved hjælp af en dieselmotor, men den produktion hørte hurtigt op. For at klare elforsyningen blev mejeriet

tilkoblet Tangeværket gennem Demstrup Elektricitetsværk.

Maskindriften var præget af el-drevne maskiner og dampkraft. Det var af afgørende betydning, at damptrykket kunne opretholdes på den store dampkedel. Dampkedlen var kulfyret - væsentligst med kul fra England. I krigens begyndelse gik det med kul, og vi fik på et tidspunkt en større mængde kul fra Polen, som blev oplagret på vores gårdsplads bag tremmehegn. Men kullene slap op, og vi måtte i gang med indenlandsk brændsel, tørv, der krævede megen lagerplads og sikring mod regn. Inden længe var der også gang i brunkulsproduktionen, men behovet var stort på danske virksomheder, og ikke sjældent måtte der et tålmodigt og energisk arbejde til for at fremskaffe brunkul, ofte af svingende kvalitet. De nye brændselsformer krævede megen opmærksomhed og dygtighed af fyrbøderen, for at man kunne "holde dampen oppe" - som før nævnt en absolut betingelse for at den daglige drift kunne opretholdes.

Senere skulle vanskelighederne ikke blive mindre, vi måtte også ty til træ og træerødder og til sidst til halmfyring, der krævede en ombygning af kedlen, og inddragelse af vort ret store garagerum til halmdepot. Der blev nu ansat en heltidsfyrbøder, der skulle have fyrrummet mer eller mindre fyldt med halm, som uafbrudt "løst" blev forket ind i den meget store fyringsåbning - pakkede halmen for hårdt, kunne det resultere i flere lange stikflammer,

som slog ud i fyrrummet - så gjaldt det om at holde alle døre lukkede.

De problemer, der skulle løses, skabte fællesskab og omsorg for hinanden, og selv om der var frygt og angst, kom der alligevel en hverdag ud af det, hvor vi mere end før blev "en stor familie" - os mejerister, mælkekuske og de mange, der kom på mejeriet. Trolig kom bødker Kr. Jensen med dritler på den flade, lette trækvogn på to cykelhjul. Når dritlerne var sat på plads, fik vi børn lov at sidde på vognen og følge med hjem på værkstedet. Vognmand Magnus Madsen kom en gang om ugen og kørte smørproduktionen til Århus, her fik vi også lov at bakse med dritlerne. Maskinsmed Lauersen fra Kjellerup og hans medarbejder montør Kristensen var også på mejeriet, når reparationer krævedes, også her var vi børn "med" i arbejdet. Skulle der hentes materialer eller reservedele på værkstedet, fik vi lov at få turen med til Kjellerup. Meget positiv voksenkontakt, både på mejeriet og på de mange arbejdspladser i byen, var med til at gøre hverdagen spændende.

Under krigen indførte mejeriet to "fridage" - juledag og nytårsdag. De dage kunne vi høre stilheden.

Jubilæet i 1943

1. august 1943 fejrede mejeriet 50 års jubilæum, det blev et stort og spændende projekt. Demstrupgård høstede en del af marken ved mejeriet, mejeriet fædede nogle hvidgrøner, og så blev der rejst store telte,

som blev rammen om en folkefest i 3 dage med spisning og dans. Den sidste aften var for de unge, mange af dem havde hjulpet med serveringen de foregående dage.

For at klare madlavningen var der i det renvaskede tørveskur bygget et midlertidigt køkken med en stor muret skorsten med tilslutning af 3 gruekedler og et stort komfur. Kogekone Marie Poulsen og skafferen havde styr på såvel madlavning som personale.

For at markere jubilæet blev der udgivet et lille skrift - Demstrup Andelsmejeri gennem 50 år - det sluttede med følgende:

"Hvad Fremtiden vil bringe, er skjult for vore Øjne og det er vel godt. To Verdenskrige har grebet ind i Landets og ogsaa i Mejeriernes Forhold. Medens under forrige Verdenskrig Tilførslerne til vort Land

aldrig var helt standset, er vi under denne Krig helt henviste til os selv; vi har lært at slaa af paa vore Fordringer til Livet uden derfor at have lidt Nød, og lad os haabe, at hvad Fremtiden end maa bringe os, at vi maa blive forskaanet for Sult og anden Nød og for indre Spild."

Arne Elbæk Pedersen er født på Demstrup Mejeri 21. november 1932. Han er læreruddannet fra Th. Langs Seminarium, Silkeborg i 1954 og var i 40 år (1954-1994) ansat ved Vinderup Kommune, hvor han sluttede karrieren som vice-skoleinspektør.

Gennem årene har han desuden udstillet som kunstmaler på en række censurerede udstillinger bl.a. i Herning og på kunstforeningen "Limfjorden".

Alle sejl blev sat til, da mejeriet havde jubilæum i 1943.

Jens Møller - manden bag gadenavnet

Af Ejgil Overby

I artiklen i sidste årsskrift om Alfred Sinding blev Kjellerup Østermark, der i mange år ejedes af Jens Madsen, omtalt. Gården blev overdraget hans søn, Mads Jensen, men under hans ejerskab gik det tilbage med gårdens drift og bygningerne forfaldt. I 1846 blev det nødvendigt at afhænde gården, som blev solgt til gårdejer Jens Møller.

Der findes en interessant slægtsbog udarbejdet af Jens Møllers søn, herredsfuldmegetig, sagfører og branddirektør Johan Severin Møller, Randers, hvor det er påvist, at slægten stammer fra Randers og tæller en mængde købmænd, herredsfogeder, sagførere, præster, rådmænd i forskellige byer, lærere og gårdejere. Møller-navnet stammer fra Skanderup Mølle, der i 1680 ejedes af Søren Anders, som kaldtes Møller til efternavn. Jens Møller blev født i Gjern og lærte som ung tømrerhåndværket. I 1842 blev han gift med den jævnaldrende Elisabeth Birgitte Hammershøj, datter af den temperamentsfulde prokurator Johan Pedersen Hammershøj.

Møller flytter til Kjellerup

Det unge ægtepar overtog først Boruplund i det daværende Svstrup Sogn, og her fødtes deres første

barn, en søn. I foråret 1846 afhændede Jens Møller denne gård og købte Kjellerup Østermark. Samtidigt tog prokurator Hammershøj og hustru bopæl hos dem, og fra gården fortsatte svigerfaderen sin virksomhed; dog var han engang tæt ved at miste sin bestalling, idet han i 1852, da han mødte i Lysgaard med flere herreders ret, foran retens skranke pryglede sin modpart, proprietær Lindberg fra gården Rotterdam, med en medbragt stok. I sine yngre år havde han for øvrigt arbejdet på Viborg-egnen og gik da undertiden på jagt med Steen Steensen Blicher.

Jens Møller havde ikke været soldat, og da han i krigsårene 1848-51 ikke blev indkaldt til militærtjeneste, gav det anledning til, at der i 1851 til Viborg Stift Amt indkom en anonym klage over, at han ikke kom med, fordi der skulle være produceret en falsk dødsattest over han. Det var årsagen til, at Jens Møller blev bedt om at møde til forhør på herredskontoret. Efter at han havde givet en forklaring om sit liv og opholdssteder, fremlagde han et såkaldt udygtigheds-pas, med erklæring om, at han havde tarmbrok, en lidelse der for øvrigt kom til at plage ham i de sidste leveår.

Ellers omtales Jens Møller som en virksom, praktisk og energisk mand. I sine unge dage tog han personligt del i arbejdet, navnlig med opdyrkning af heden syd for gården. På det sted, hvor nu Kjelleruphallen er opført, nedpløjede han lyngen med et par rødbrøgede stude og med sin ældste søn som plovfører. Jorden var fyldt med sten og lyngrødder, så det var vanskeligt at drage plovfuren og holde ploven i jorden.

Da Jens Møller kom til Kjellerup, var markernes jordbund af en meget dårlig kvalitet, og han blev da en af de første bønder, der merglede markerne. Følgen heraf blev en afgrøde, der var næsten dobbelt så stor som tidligere, ligesom han øgede gårdens besætning. Han an-

lagde og drev et teglværk på gårdens mark og påtog sig entrepriser angående vejanlæg. Således anlagde han i 1853 vejen fra Gammel til Ny Kjellerup, og i 1857 var han med i opførelsen af Viborg-Silkeborg landevej.

Til Nørregade

Da han flyttede til Kjellerup Østermark bestod gården af forfaldne bindingsværksbygninger med en gårdsplads så lille, at man vanskeligt kunne vende en vogn derinde. Den gamle gård, der lå på hjørnet af Vestergade og Nørregade brændte imidlertid, hvorefter Jens Møller flyttede gårdsbygningerne ned i Nørregade.

Her fik gården et nyt navn, Kjel-

Jens Møller med hustru, børn og svigerfar. Familiegruppen er fotograferet 1865. (Foto fra Slægtbogen).

lerupholm, fordi den, ved at være omgivet af vandløb næsten på alle sider, dannede en slags holm. I 1856 opførtes et nyt stuehus, som det lykkedes i 1869 at udlejet til herredsfogedbolig for etatsråd Nicolai Chr. Herholdt, samtidigt med at der blev bygget en kontorbygning til herredskontoret og ny beboelse til ham selv og familien. Kjellerupholm var oprindeligt på 76 td. land, men i 1857 bortsolgte den syd for Kjellerup-Hørup-vejen liggende del af markerne, i alt ca. 26 td. land, og efterhånden bortsolgte en stor del byggepladser nord for denne vej.

Han, der holdt meget af at bygge, opførte senere en del huse på de frasolgte byggepladser. Endvidere interesserede han sig meget for træplantning og anlagde smukke haver omkring husene. I det offentlige liv deltog han i mange år som kirkeværg, og i en valgperiode var han medlem af sognerådet.

Sølvbryllup

I 1867 fejrede Jens Møller og hustru deres sølvbryllup med en større fest. Elisabeth Birgithe Møller var en særdeles begavet dame, der især var historisk interesseret og meget belæst. Hun styrede hjemmet, opdrog børnene og passede den store husholdning. Selv fabrikerede hun bl.a. kartoffelmel, lavede tællelys - et tregrenet til Helligtrekongers-aften - kærmede smør, lavede ost og passede have. Desuden var hun nærmest en læge for egnen - der var ingen læge i Kjellerup dengang - idet hun havde kendskab til mange husråd og

derfor var en god rådgiver i sygdomstilfælde.

Jens Møller var en dygtig forretningsmand og førte efter tidens forhold stort hus med huslærer for de efterhånden mange børn. Han var dog også en næsten utrolig gæstfri mand, der forstod at samle familien omkring sig, også da han blev gammel. I 1875 overdrog Jens Møller gården i forpagtning til sin næstældste søn, og fire år efter fik denne skøde på ejendommen.

Herefter beskæftigede han sig nu mest med at føre tilsyn med driften af teglværket og en mose, med at foretage vurderingsforretninger for herredskontoret, for kreditforeningen og for Amtrådet over skader ved vejanlæg og med at handle med ejendomme, byggepladser og andre ting.

Især handlerne holdt han meget af. Desuden var han glad for et slag kort, ligesom svigerfaderen, især L' hombre, med et par toddyer og en cigar. I sine yngre år dyrkede han jagten, og havde endog skudt tre harer med to skud, mens de åd af hans kålhav. En gang i de ældre år, da han efter endt jagt ville hænge den ladte bøsse på plads, gik skuddet uforvarende af inde i stuen, hvor hans kone og datter sad, og haglene borede sig ind i en dørindfatning. Efter den tid holdt han op med den sport.

Som omtalt befandt han sig godt, når han var omgivet af familien i hjemmet, hvor han også var glad for at få besøg af venner, men han var tillige meget udadvendt og holdt af

at færdes, hvor livet rørte sig. Især da han blev ældre, rejste han en del og var en sikker mand ved møder og sammenkomster. Desværre mistede Jens Møller sin hustru i 1890, hvorefter en ugift svigerinde Marie Cathrine Hammershøj overtog styringen af huset i over ti år.

Gamle Jens Møller blev nu en af Kjellerup bys mest elskede og joviale skikkelser, og da han stadig brugte visse aparte udtryk og fornøjelige talemåder, morede folk sig i al godmodighed over ham. En humorist har i Kjellerup Adresseavis for 15. februar 1895 givet følgende ret træffende skildring af ham:

Kendte ansigter

"Gamle Jens Møller gaar i de fem og halvfjerds; men holder sig endnu rank og ret med et anseligt Korpus; han holder "Prokollen": Maven i god Orden. Derimod er hans "Vrideskammel": hans Lænd, ikke altid som den skulde være; thi Gigten vil nu og da sætte sig i den og genere ham. Hans runde, godmodige Ansigt har en sund Kulør, og hele hans ret imponerende Skikkelse giver Indtrykket af, at han kan leve en Del Aar endnu; og dog klager han over, at det nu er Skidt med Jens. Han er og har altid været en lykkelig Mand forsaavidt han er i Besiddelse af et uopslideligt godt Humør; det har hjulpet ham over meget i hans liv, og det vil vel være hans gode Støtte fremdeles. Hvad enten man ser ham i sine Træsko og i en ikke altid soigneret Påklædning eller man ser ham i Pudsen i Selskab med nogle

af sine mange gode Venner, er han den samme gemytlige Mand, jovial og ligefrem mod store og smaa.

Naar han møder nogen paa sin Vej, nøjes han ikke, som de fleste andre, med at hilse Goddag, men han har i Reglen en eller anden Tiltale, som Vedkommende i Forbifarten maa besvare. Han interesserer sig ikke synderligt for boglige Kunster og hans meste Læsning er Kjellerup Avis. Derimod har han forstaaet at handle. Sikke Priser han har faaet for sine Byggepladser og Huse.

Han har faaet noget ud af gamle Østermark, og dog er han ikke bleven Millionær; thi han har et godt Hjertelag, og han har hørt til den Slags Mennesker, som har villet leve og ladet andre leve.

Man stredes for nogle Aar siden om, hvorvidt Michael Drewsen var Silkeborgs Grundlægger, og paa samme Maade, kan der spørges om, hvem der har grundlagt Ny-Kjellerup; men vist er det, at Jens Møller, der ejede hele den Grund, hvorpaa den nye By nu staar, var den første paa Pladsen og den, der først og stærkest arbejdede paa at samle netop de Elementer, der betingede Fremkomsten af en Handelsplads.

Men nu er Jens blevet gammel: "Aah ja! Karen og Maren." En ny Slægt er vokset op om ham, og selve Stedet for hans Livsgerning er blevet saa mærkelig forandret; det er derfor intet Under, at et af hans Mundheld i de seneste Aar er blevet: "Det Gaar underligt til fra Vuggen til Graven." Og han selv er

ogsaa meget forandret; nu søger han Kirken om Søndagen.

Men hans Hjertelighed, hans brede Gemytlighed og hans gode Humør har han i Behold, og disse Egenskaber ville ikke forlade ham. De gør ham til en velset Gæst i

mange Huse, og de ville bevirke, at han vil blive savnet, naar hans kjendte Skikkelse en Gang ikke mere er at se i Kjellerup."

14. April 1896 var det 50 år siden, Jens Møller flyttede til Kjellerup, og i den anledning blev der

*Gamle
Jens
Møller.
(Foto
fra
Slægte-
bogen)*

holdt gilde for ham på gæstgivergården. Her blev han hjerteligt hyldet af venner og bekendte, hvilket igen blev årsag til følgende omtale i Silkeborg Folkeblad:

50 års jubilæum i Kjellerup

"I Anledning af, at det i Tirsdags var 50 Aar siden Jens Møller bosatte sig i Kellerup, afholdtes paa Gæstgivergaarden en Fællesspisning, hvori de fleste af Kellerup Bys Borgere og en større Kreds af udenbys deltog. Deltagelsen var almindelig, og Stemningen i Selskab med Jubilaren kunde ikke blive andet end gemytlig, fordi han alle Dage har været og endnu er en sjælden humørfrisk og sorgløs Mand, der trods sine 75 Aar kan glæde sig og andre ved et godt Helbred, og som ved sine friske originale Vittigheder og Brandere altid formaar at fremkalde Smil og Latter omkring sig.

Under Musikkens Toner gik man til Bords, godt og vel et Hundrede Herrer og nogle Damer af den mølleske nærmeste Slægt.

Maler Lauritzen aabnede Talerens Række, og bød paa Ordningsskomiteens Vegne Jubilaren og Gæsterne velkomne. Pastor Bruun holdt derefter Festtalen for gamle Jens Møller og mindede om, hvad denne havde set og oplevet af Kjellerup Bys Opkomst, at han for 50 Aar siden tog den Jord i Eje, hvorpaa nu hele Byen ligger, og at han naturlig omfattede Byens Fremgang med en faderlig Omhu, ligesom ogsaa den yngre Slægt betragtede gamle Jens Møller som byens Fader.

Jubilarens ældste Søn, Sagfører, Branddirektør Møller fra Randers, førte Ordet paa Faderens og Familiens Vegne og aflagde en hjertelig Tak til alle, særlig til den gamle Herredsfoged, Etatsraad Herholdt samt til enhver, med hvem hans Fader havde staaet i god Forbindelse og godt Forhold. Han takkede hele Kellerup By for den store, uventede Ære, den havde bevist Jubilaren og Familien ved denne Fest, og mindede om, hvordan Egnen og Omgivelserne saa ud, da Fa'r og Mo'r med ham paa Skødet hin Paaskelørdag for 50 Aar siden flyttede ind i den gamle Gaard. Der var den Gang kun dårlige Veje, og Færdselen fra Hørup Mølle op til Gaarden var saa elendig, at Vognen kørte fast. Ensom og alene laa Gaarden der paa "Knolden", som man kaldte det.

Nu er det anderledes.

Driftige Mennesker med foretagssom Aand og flittige Hænder har forvandlet Fortidens Øde til en blomstrende Handelsplads og Jurisdiktionens Centralpunkt. Han selv var jo opvokset her og havde levet mange lykkelige Aar i Kellerup, og han med Familie betragtede endnu Kellerup som deres Hjemstavn. Han sluttede med et Leve for Kellerup Bys Fremgang.

At give blot et kort Referat af alle de Taler, som derpaa fulgte, vil blive for vidtløftigt. Der blev udbragt Leve og tømt Skaale for alt og alle, der blot i nogen Maade havde Adkomst til Hyldest. Gamle Jens Møllers Navn og Virksomhed var jo knyttet til de fleste.

Pastor Bruun, Forstander Bojsen, Bøgildgaard, Maler Lauritzen, Prokurator Kjær, Herredsfuldmechtig Petersen, Maler Hansen, Silkeborg, talte endnu for gamle Jens og fremdrog forskellige Sider af hans Liv og Virksomhed. Købmand Ingvar Jensen talte for Kvinden og udbragte et leve for de faa tilstedeværende og for de mange fraværende Kvinder. Agent Chr. Møller, Kellerup, oplæste en Række indløbne Telegrammer fra Slægt og Venner og fra Herredsfoged Krabbe.

Efter at Maler Lauritzen havde hævet Bordet, forblev Selskabet endnu en god Del af natten sammen paa Gæstgivergaarden, og tømte gruppevis mangen en Skaal med og for Jens Møllers Velgaaende."

De sidste år

Sine sidste år tilbragte han på et pensionat, der lå på hjørnet af Nørregade og den vej, der nu hedder Jens Møllers Gade. Grunden var ikke uoverensstemmelser med søn og svigerdatter - de viste ham altid den største opmærksomhed, og han var altid en velkommen gæst på gården. Jens Møller kendte kun lidt til sygdom, bortset fra den besværlige tarmbrok - men han var en stor, kraftig og meget svær mand, der endnu kort før sin død vejede 125 kg. Det medførte, at han de sidste år kun kunne gå med besvær og derfor tilbragte en stor del af tiden i sengen. I slutningen af året 1905 blev hans højre storetå angrebet af koldbrand, som bredte sig til foden. Medens man overvejede amputation,

døde han pludseligt søndag 7. januar 1906.

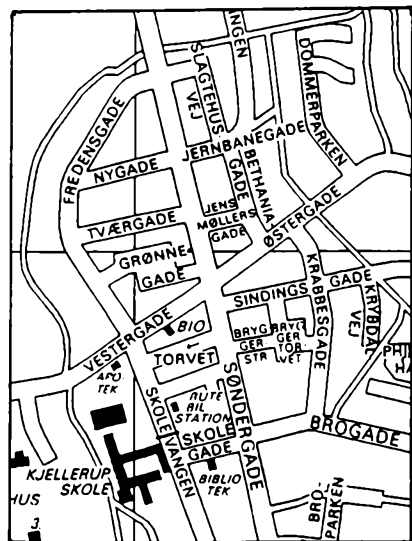
Dagen før sin 85-års fødselsdag blev han begravet under deltagelse af familien og en stor forsamling af byens og egnens folk. De lokale blade og aviser, der indeholdt en levnedsskildring af ham, gav ham et smukt eftermæle. Med ham forsvandt måske den mest elskelige af Kjellerup bys grundlæggere.

Kilder:

Familien Møller's Slægtebog udarbejdet af Johan Severin Møller. Trykt som manuskript for familiens medlemmer på C.J. Rye's Bogtrykkeri, Randers. 1907

Kjellerup Adresseavis, 15. februar 1895

Silkeborg Folkeblad 14. april 1896

Bindehosen

Af Anna Larsen

Det var Vaskedag, rigtig gammel-dags Storvask med Dækketøj, som man for dum holdt paa at faa vasket først paa Foraaret.

Uheldigvis skulde det træffe sammen med en Indbydelse til at spise til Aften hos en Familie i Annekset, med Udsigt til at komme af Sted baade træt og opkogt efter Vasken. Tilmed skar Pigen sig paa et Lampeglas, hvad forsinkede meget, og min Mand mindede mig flere Gange om at være færdig paaklædt i god Tid til den lange Tur. Det var længe før Bilernes Tid, og Turen skulde gøres med vort lille Ponykøretøj. Det lykkedes mig at blive færdig i sidste Øjeblik, Haandarbejde skulde endelig med, og jeg greb min Strikkepose i Farten.

En Strikkepose i vore Dage er lige ved at være en Helligdom, selv om det er optrevlet Garn! I min Pose befandt sig en Strømpe til en Skoledreng, omtrent naaet til Hælen, og Garnet var groft, hjemmespundet Garn, et mægtigt Nøgle, stort og klodset. Det var absolut ikke et Haandarbejde at komme med for en ung Kone i de Tider, hvor Broderier var saa højt anskrevet.

Vi naaede Bestemmelsesstedet i god Tid og fik en hjertelig Modtagelse, som paa Øjeblikket forjog al Træthed. Det blev noget anderledes,

end vi havde tænkt os efter Indbydelsen, og viste sig at være det, man den Gang benævnedes ved Aftenselskab. Der var Gæster længere borte fra, vi ikke havde set før - og jeg sendte en Kjole, jeg havde hængende hjemme i Skabet, en længselsfuld Tanke.

Men også det glemtes.

Nu gik Herrerne ind i en anden Stue, og Damerne tog Plads omkring et stort rundt Bord. Jeg blev placeret i Sofaen ved Siden af en statelig gammel Dame, Fruen fra en Herregaard paa Egnen, og Damerne begyndte at tage Haandarbejde frem. Jeg holdt fast om min Strikkepose og tænkte - min Bindehose kommer ikke frem.

De skønneste Broderier blev krammet ud og var i næste Øjeblik i Virksomhed Bordet rundt ved Petroleumslampen med en 20 Liniers Spreder i, saa man kunde se at sætte Stingene.

Der var fransk Broderi med Silkepapir riet over, der var Broderier i skønne Farver og brede, hækledede Blonder i fint Garn. En enkelt strikkede, men det var med blødt Garn i sarte Farver og fine Pinde - Baby-sko.

Jeg knugede krampagtig min Strikkepose. Pludselig sagde den gamle Dame venligt: "Naa, lille

Præstekone, hvad har De saa i Deres Haandarbejdstaske?" Jeg følte, jeg blev højgrød i Hovedet og svarede forvirret og flov, at jeg havde ikke noget, jeg vilde vise frem, fortalte som det var, at det var hjemmespundet Garn, fortalte om den store Vask og Pigens Finger.

"Lad mig se det Garn," sagde den gamle Frue og hev Stricketøjet med det klodsede Nøgle op af Posen. Hvad hun sagde, husker jeg ikke mere, men før nogen kom til Orde, gjorde hun mit Haandarbejde til stuens bedste og eneste værdifulde Haandarbejde. Paa den fineste og elskeligste Maade bortjog hun al

min Forlegenhed, saa jeg tryk og rolig tog fat paa min Bindehose. Let og muntert og alt for hurtigt fik den behagelige Aften Ende. Det var første og eneste Gang, jeg saa den gamle Frue fra Herregaarden.

Anna Larsen var præstekone i Thorning, født 1871 og gift med provst Larsen. Artiklen stammer - vist nok - fra Jyllands-Posten, engang i 1920'erne. Anna Larsen skrev regelmæssigt sådanne småartikler. Hun døde i 1945.

Provst H.C.L. Larsen levede 1871-1929. Fra 1902 til sin død var han præst i Thorning.

En snedig fåretyv

Af Henry Kjær

Klokken 6 om morgenen den 26. september 1840, da den 12-årige tjenestepige Ellen Marie kom ud på Pinnebjerg mark ved Levring for at flytte fårene, opdagede hun, at der manglede to får. Hun gik hjem og fortaite karlen det. Han, Søren Sørensen, må åbenbart have været en hel indianer til at følge et spor, for han sporede de forsvundne får helt til Tange Mark, hvor han traf ejeren af Tange Brohus, Peder Andersen, som fortalte, at han lige havde købt to får af en karl, Jens Pedersen fra Demstrup. Søren fulgte så med køberen hjem til brohuset, og han genkendte da straks fårene som dem, der var stjålet fra hans husbond.

Karlen og brohusmanden fulgtes derefter til Pinnebjerg, hvorefter de i følge med ejeren, Søren Andersen, Skinderholm, begav sig til herredskontoret, som dengang var på Dalsgaard ved Kjellerup, der ejedes af Justitsråd H. H. Holm, herredsfoged for Lysgaard-Hids Herreder 1825-46.

Peder Andersen forklarede her, at han ikke havde haft mistanke om, at Jens Pedersen var kommet uærligt til fårene, da han kendte ham og året før havde købt et vædderlam af ham, og den, vidste han, var "reel nok".

Forhør og pågribelse

I forhøret forklarede Jens Pedersen, der var blevet anholdt, at han kort forinden havde købt tre får af husmand Jens Sørensen på Impgaard mark for syv rigsdaler. Dem fik han sat ind hos sin broder, Peder Pedersen i Demstrup. Herfra begav han sig så natten mellem fredag og lørdag klokken 12 af sted med fårene i den hensigt, at trække dem til Randers og sælge dem der. Med sig havde han sin 3-årige søstersøn, Hans, til at drive fårene. Da de kom til Pinnebjerg klokken cirka 4 om morgenen, lod han sig friste af nogle får, der stod tøjrede ved vejen.

Han sendte drengen i forvejen med de tre får og tog selv to af Pinnebjergs. Han blev imidlertid klar over, at det ville være umuligt, at nå til Randers den dag. Han gik derfor ind til husmand Peder Knudstrup i Midstrup, hvis kone han var i familie med og fik de tre får sat ind der med den forklaring, at han skulle til Illerhuse og hente to får mere. Drengen havde han sendt af sted med de stjalne får efter Højbjerg, og her indhentede han ham. De fortsatte til Tange Brohus, hvor han først forsøgte at sælge fårene til tjenestepigen, men da de ikke kom til handel, blev det som omtalt manden, han fik dem afsat til for fem

rigsdaler. De to fortsatte derefter til Illerhuse, hvor Jens Pedersen havde en bror, af hvem han købte to får for fem rigsdaler. Med de to får på slæb returnerede Jens og drengen så til Midstrup samme dags eftermiddag.

Imidlertid havde Jens udtænkt en snedig plan. Når de kom til Pinnebjerg, ville han gå ind og spørge, om man der havde erfaret noget om, hvem der havde taget deres får, for rygtet gik jo, at der var blevet stjålet får hos dem. Dels håbede han vel på den måde at skaffe sig et slags alibi, for ingen ville vel tro, at tyven skulle melde sig med en sådan forespørgsel, men hele hans fiffige plan mislykkedes totalt.

Da fåretyven Jens og den dreng, han havde med som fåredriver, kom ind hos Søren Andersen i Pinnebjerg, fra hvem han havde stjålet fårene, indledte han med at spørge, om de kunne få lidt hø til at lægge i drengens træsko, og derefter står der i protokollen: "Imidlertid erfarede han med skræk, at ejeren af Pinnebjerg allerede vidste, at Jens havde solgt fårene i Tange Brohus. Han bad derfor om at måtte slippe bort." Dét fik han nu ikke noget ud af, for Søren Andersen slog en klo i ham. En nabo var også blevet tilkaldt, og så måtte Jens P. og drengen blive natten over "under bevogtning".

Dagen efter blev de ført til herredsfogeden. Her forklarede Jens P., at grunden til, at han begik tyveriet var, at han skyldte penge, hvis betaling han ikke vidste nogen udvej

for "og hvorfor han blev krævet med strenghed". Om sig selv fortalte Jens Pedersen, at han var søn af afdøde gårdmand Peder Pedersen i Demstrup og efterlevende enke Mette Kirstine Laursdatter. Han var hjemme indtil konfirmationen, tjente så 2 ½ år hos gårdmand Jens Pedersen i Ilsø og var så to år hos sognefoged Chr. Koue i Hjorthede. Derefter kom han hjem til sin fædrengård, som imidlertid var blevet overdraget til broderen Peder, hos hvem han siden har tjent, dog på den betingelse, at han måtte have frihed til at besøge markederne, idet han handlede med kreaturer og derved søgte fortjeneste. Hos forældrene havde han nydt en god opdragelse. Han er nu 19 år, og hans signalement lyder: "62 tommer høj på sokker, gråagtige øjne, blondt hår, temmelig tyk næse og tykke læber, sundt udseende. Iklædt grå vadmelsfrakke, sribet vest med små messingknapper, rødt uldent halsklæde, lyseblå buxer, sort uldhat og træsko".

Den bette fåredriver Hans var selvfølgelig skyldfri. Hans forklaring for herredsfogeden indeholder intet væsentligt nyt, ud over, at vi får at vide, at Jens P. fyldte ham med løgn. Drengen var fuldstændig ukendt med egnen, og vidste ikke hvor de var, da de om morgenen kom ud for Pinnebjerg mark. Her havde Jens P. sagt, at han bare skulle drive videre "mens jeg går ind på marken og tager et par får, som tilhører min broder Søren".

Da de så senere på dagen kom

ned til denne broder i Illerhuse, kunne Hans jo hurtigt se, at det ikke var her, "broderen" boede om morgenen, og han fik mistanke om, at der var noget lusket ved affæren, en mistanke, der senere blev til vished, da de om aftenen blev "sat i arrest" i Pinnebjerg, noget drengen i øvrigt kunne være glad ved, for de havde vel nu travet rundt i 18 timer.

Rettergang og domfældelse

Mandag den 28. september var samtlige de i sagen implicerede personer indvarslet til at møde i politiretten. Men ikke nok med det. For at sikre at der ikke var sket nogen forbytning, havde den altid grundige herredsfoged Holm indkaldt de fem får til at give møde dog næppe i selve retslokalet. Søren Andersen, Pinnebjerg, kunne med sikkerhed genkende sine to får. Også Jens Sørensen, Impgård mark kunne genkende de tre får som dem, han havde solgt til Jens Pedersen for syv rigsdaler, da de sidste onsdag aften var mødtes på Hvam kro efter at have været i Viborg til Toftemarked. Samtidig havde han til Jens Pedersen solgt en ko (som dog ikke var til stede), for 22 rd.

Den 8. november faldt dommen over Jens Pedersen. Forsvareren, Overprokurator J. M. Bastrup fra Viborg, fremhævede i sit forsvar den tiltaltes unge alder, hans beredvillighed til at indrømme sin brøde,

samt at han var truet af en krasbøstigt kreditor og så endelig, at han aldrig havde forbrudt sig før. Han mente derfor, at det var tilstrækkelig straf, hvis tiltalte blev idømt "nogle døgn vand og brød". Men anklageren, prokurator Hammershøj fra Grauballe, så med helt andre øjne på sagen. Han mente, at tyveriet burde sones med to år i Viborg Tugt- og Forbedringshus. Dommeren gik en middelvej: "Thi kjendes for ret: Tiltalte Jens Pedersen at Demstrup bør som Forbedringshusfange hensættes til Arbejde i Wiborg Tugt- og Forbedringshus i eet Aar. Saa bør tiltalte og udrede denne Sags lovlige Omkostninger og derunder Salarier til Actor Procurator Hammershøj 4 rdl. Sølv og til Defensor Landsoverretsprocurator Bastrup 3 Rd. Sølv."

Sagen kom derefter for Landsretten, som 21. december 1840 stadfæstede herredsrettens dom. Herefter skulle Jens Pedersen være at finde i Viborg Tugthus fangeprotokol for 1841, men her findes hans navn ikke indført, hvilket vel kun kan forklæres med, at hans dom er blevet betydeligt mildnet ved Højesteret.

Kilder:

Fra Landsarkivet i Viborg: Lysgaard-Hids Herredes politiprotokol 1840-42. Dokumenter til justitsprotokollen 1840-41. Viborg Landsoverrets domprotokol 1840-41.

Vinderslev-Hinge sognes fattighus og fattiggård 1846-1905

Af Gudmund Lund

Forstanderskabet for Vinderslev og Hinge sogne forsamlede sig hos N. Storgård i Hinge den 23. juli 1846 for at tage stilling til, hvorvidt det måtte anses nødvendigt, at et fattighus blev opført til beboelse for sådanne individer, for hvilke der nu og i fremtiden måtte betales husleje.

Formanden pastor Lindhardt, Hinge, formente, at en sådan bygning savnedes, og ikke alene forårsagede forstanderskabets medlemmer stor ulejlighed og tidsspilde, som nødvendigheden og vanskeligheden af at skaffe beboelse til fremmede medfører, men også forøger udgifterne til fattigvæsenet for kommunen på en utilbørlig måde, idet der årlig betales af fattigkassen husleje over 24 rd., som kunne spares, når de fremmede fattige henvistes til et fattighus. Et sådant troede formanden ikke ville koste over 200 rd., og når det antages, at 8 fattige i samme erholde husleje, ville selv efter fradrag af rente 16 til 24 rd. spares. Formanden bemærkede endvidere, at det tilfælde ikke så sjældent fandt sted, at lejer og lejetager efter overenskomst, vel også uden denne, under påskud af lejens opsigelse aftvang forstanderskabet, dels

højere betaling, dels husleje til sådanne, som foregive, at de selv ikke længere kan tilvejebringe lejen. Vanskeligheden, vel også umuligheden, i at skaffe huse, tvang da ofte under disse omstændigheder kommunalbestyrelsen til at betale husleje for sådanne, der ikke skjønnes dertil at være trængende. Formanden tilføjede en bemærkning om, at der findes et par individer blandt fattiglemmerne, som forstanderskabet næppe vil være i stand til skaffe husplads selv for en stor betaling.

Af disse grunde formente formanden det indlysende, at forstanderskabet bør så vidt muligt, helst i denne sommer, opføre et fattighus på en bekvem plads, således at ikke en enkelt by skulle være udsat for beboernes daglige overhæng. Den omstændighed, at penge til denne bygnings opførelse er for øjeblikket at erholde i Hinge sogn som lån, troede han burde tages i betragtning (Jomfru Drejers legat).

Udsættelse

Trods formandens kraftige anbefaling fandt medlemmerne det dog ikke indlysende, at der skulle byg-

ges med det samme. Sagen udsattes foreløbig. Efter at denne sag var taget under tilbørlig overvejelse, fandtes det, at flest medlemmer gik ind for, at det ville være for sent at påbegynde en opførelse af et fattighus, hvis nødvendighed i øvrigt ikke drages i tvivl af nogen, og at det først til næste år kunne begyndes derpå.

Dog menes det, at et nyt hus bygning måske kunne undgås ved køb af Otto Smedegårds hus i Vinderslev, 8 fag stor, hvilken skal være til fals, og formodentlig kunne erholdes for tålelig køb.

Den hele sag blev desårsag sat i bero, indtil man har erfaret, om dette er at erholde til hvad pris, samt overslag over, hvad dette hus vil koste at sætte i beboelig stand.

Delte meninger

1849, den 8. februar. Angående opførelse af et fattighus i dette år herskede der en meningsutidighed i forstanderskabet, af hvis årsag formanden forlangte afstemning, der indeholdt følgende udfald: for opførelse af et fattighus i år, som nødvendig med hensyn til den betydelige leje, som gives for fattiges logi stemte: Herman Jensen, pastor Lindhardt, Peter Storgård og Niels Christensen. Mod opførelsen stemte: Frederik Frederiksen, Laurits Rasmussen, Chresten Thomsen og Niels Mikkelsen. Da forstanderen, gårdmand Niels Jørgensen, Vinderslev, der nu var blevet formand, den første efter grundlovens indførelse, formedelst en opstået meningsfor-

skellighed, forlod forsamlingen uden at gøre rede for, hvad han som skolepatron og forstander havde at andrage og uden at afgive stemme angående fattighus opførelse og som nu ikke var at formå at komme tilbage, blev det besluttet ikke at slutte dette mødes forhandlinger, før der var prøvet på at bringe ham til eftertanker, men hvis dette ikke kan lade sig gøre, da indstille hans adfærd til Amtets bedømmelse. P. Storgård, Lindhardt, Fr. Frederiksen, R. Rasmussen, C. Thomsen, H. Jensen.

Nybygning af fattighus

Hvad der ellers skete, får vi ikke noget at vide om, men enige må de være blevet, for den 19. juli 1850 afholdtes licitation i hele forstanderskabets overværelse over opførelse af et fattighus i Vinderslev. Murermester Niels Nielsen af Tandskov blev den mindst bydende med 191 rd. Hans tilbud approberedes, og huset blev bygget i Vinderslev på en grund, som formentlig blev købt af Ole Sørensen, omtrent der hvor det gamle mejeri lå. Det må have været bygget for lille, for vi kan nemlig se, at der stadig er fattiglemmer indlogeret hos gårdmænd. N.N. er 7 år i 1845, hvor han har ophold i Mausing, videre over Pederstrup, Lysdal, Elkjær indtil han i 1891 havner i Vinderslev for en betaling af 2 tdr. rug, 2 tdr. byg og fra 6 til 15 rd. pr. år. I Vinderslev måtte sognet dog betale 50 øre ekstra om dagen de første 5 uger.

1869 tilbyder kommunen at købe

Elkjærgård som fattiggård for 8.000 kr. efter afdøde Mikkelsen. Forstander Poulsen Schmidt fra Bøgildgård møder som værge for de umyndige børn, men handelen går ikke i orden. Så bliver det besluttet i 1878 at købe Fjederborg i Hinge for 4.570 kr. Det gamle fattighus bliver solgt ved en auktion i Pederstrup til den før omtalte Ole Sørensen for 180 kr.

Der findes en meget interessant liste over de dele kommunen havde i fattighuset 1877. (Andreas Bondrup, Blicheregnens Museumsforenings Årsskrift 1983). Her finder vi

Vinderslev-Hinge fattiggård, som blev drevet af bestyrer. 1898 blev det vedtaget at sælge gården. Salget blev ikke til noget og i 1899 antages Martin Jacobsen som bestyrer, og i 1902 er Jens Peter Nielsen bestyrer. I 1905 brænder gården og kommunen sælger den til Laurits Storgård for 18.500 kr. med besætning og assurancesum.

Kilde:

Andreas Bondrup Nielsens arkiv på Lokalhistorisk Arkiv for Kjellerup kommune.

Træskomænd

Mine første erindringer

Af Jens Aage Niels Broberg

Om min farfars bolig i Demstrup, husker jeg, at jeg var med min mor dernede. Vi boede i Sjørslev, og jeg må have været 3½ år, det var 1893. Min farmor var en lille, sød og rar kvinde, hvad jeg senere erfarede af min mor ved farmors lidt senere sygdom og død året efter. Derefter passede min faster Anna huset for farfar. Han var træskomand, og havde værksted i den vestlige ende af huset. Der skulle jo arbejdes hver dag for at holde nøden fra døren. Om min faster husker jeg kun hendes begravelse på Sjørslev kirkegård ca. 1895, vistnok et års tid efter min farmors død.

Træet fældes

Træskomændene arbejdede dengang alle nogenlunde på samme måde. I november blev der holdt auktion i skovene omkring Silkeborg. Træskomændene købte bøgetræerne på roden. Det foregik ved at man stillede sig med ryggen til et udvalgt træ - det skulle gerne være højt med glat stamme, og når man så havde fået sidste bud på dette træ, tog man straks plads ved et andet. På denne måde foretog egnens træskomagere deres indkøb af træ for den kommende sæson, og hver mand købte

fra 15 - 20 træer.

En træskomand havde gerne en 4-5 mand i arbejde om vinteren fra oktober til maj. Arbejdstiden var fra 6 morgen til 9 aften med en mid-dagspause fra 12-2. Læretiden var 3 til 4 vintre, om sommeren havde de gerne arbejde i tørvemosen og derefter høstarbejde. Der var sjældent mere end 1 eller 2 mand, der lavede træsko om sommeren.

Der var et bestemt system i arbejdet. En dags produktion begyndte gerne den foregående dag i mørkningen. Lige inden der tændtes lys i værkstedet, skulle træet saves af kævlerne - i længder, som svarede til træskoens størrelse. Derefter skulle disse ruller kløves ud i trekantede stykker, så der kunne blive en træsko af hvert. Det blev så bragt til værkstedet, for hvis det var frostvejr, skulle træet være optøet og klar til forarbejdning næste dag.

Tilhugningen

Kl. 6 morgen tog man så fat med en grov tilhugning. Først med en stor økse - omtrent på størrelse med en almindelig skovøkse - og derefter med en mindre håndøkse, en såkaldt blokøkse. Med dette værktøj fik træskoene en uafpudset ydre form.

Det var fuldstændig øjemålet og håndlaget, det kom an på, der var ikke noget med at måle, kun længden måtte måles ud, og så skulle højde og bredde svare hertil. Det var endda ikke så galt at lave den første højre træsko, men den venstre skulle jo svare nøje dertil. Når man var færdig med tilhugningen af alle træskoene toges fat på udhulingen. De blev spændt i en såkaldt hulstol, som stod fastnaglet til gulvet. Hertil brugtes 4 til 5 forskellige bor, såkaldt naur, med blad i form omtrent som en dessertske. Her gjaldt det om at have en god pasform, samtidig med at der skulle blive omtrent lige meget træ hele vejen rundt.

Når dette arbejde var færdigt skulle træskoen have sin sidste afpudsning. Det var altid om aftenen dette foregik, og det så helt festligt ud, når den store værkstedslampe blev tændt midt i værkstedet og de 4 eller 5 skærebænke blev stillet op i en rundkreds omkring lampen. Skærebænken eller tællehesten, som den kaldtes der på egnen, var lavet af 2 bøgeplanker på ca. 2 alen. Foran var der et ben, bagtil var der anbragt et sæde som en skomagerstol med 2 ben under. Imellem plankerne var anbragt en stang med bolt igennem og forned en tværstang, så man med benene kunne spænde træskoen fast. På den måde havde man hænderne fri til arbejdet med båndkniven, hvormed man afpudsede træskoen udvendig. Hertil brugtes tre knive, en bred båndkniv, en smallere og til slut en skrabe-kniv.

Forældrene

Mine forældre havde omkring 1890 købt et gammelt hus af gårdejer Kjeld Christensen. Det havde tidligere været stuehus til en gård, som lå på det østlige hjørne af hans mark. Huset var velindrettet til en familie med hjemmeindustri, med godt tofagsværksted mod vest og med lerstampet gulv. Der var oprindelig lergulv i alle rummene på nær den store stue mod øst, som havde bræddegulv. I kælderens nederunder var der murstengulv, den havde før været anvendt som mælkekælder ved den gamle gård. Min far og morfar fik lagt brædder over de øvrige rum på nær værksted og

Fortællerens far, træskomand Niels Chr. Jensen. Født 1865, død 1928.

bryggers. Der var en ret stor have med to frugttræer; senere fik vi plantet læbælte mod vest og naur hæk ved vejen. Vi fik også drænet og afvandet, da der altid stod vand over det halve af haven om vinteren. Som soldat var min morfar dragon i Randers. Han blev kaldt Melberg, antagelig et stednavn fra Silkeborgegnen omkring Them, hvor der var mange veluddannede træskomænd, og de var berømte for deres gode træsko.

Min far Niels Chr. Jensen havde lært faget hjemme, men fået videre uddannelse i en stor forretning med mange svende, nemlig hos Nielsen i Nykøbing F. Det var med særligt henblik på udførelse af franske træsko med bunde og overlæder, og støvlebunde. Min far havde et særligt system at arbejde efter for almindelige basartræsko. Ud fra det skulle en mand let kunne lave 10 par træsko om dagen, det vil sige, som arbejdstiden dengang var.

Vi havde gerne tre eller fire træskokarle. Jeg husker, vi havde flere karle fra Them og omegnen af Silkeborg og fra Vestjylland - blandt andet Vrou og Åkjær og Trevad ved Karup å. Der var også træskokarle, som kun arbejdede hos os om vinteren, og de var da udlærte murere om sommeren. De fleste spiste og boede hos os. Det var en meget stor husholdning for min mor at klare alene, og økonomien var ikke allerbedst. Jeg tror nok, det var meget svært for mor at holde det knappe budget. Far var ingen god økonom. Ikke sådan at forstå, at han havde et

eget forbrug af større forhold. Han var meget ivrig afholdsmand, så den eneste luksus, han tillod sig, var at ryge, og helst stor tobak i den halvlange pipe (såkaldt Randers). Om aftenen, under arbejdet i værkstedet, brugte han smalskrå. Nej, der er en anden ting, som jeg tror, ødelagde hans økonomi. Han var fiks på hånden, havde samlet sig en del snedkerværktøj, og havde høvlebænk og drejelad. De unge gårdmandskoner havde fundet ud af, at han kunne lave nogle høje firkanterede blomsterborde og søjler, eller de skulle have billeder indrammet eller nye gardinstænger med kugler osv. Disse ting kunne der jo ikke tages nogen betaling for: om efteråret og vinteren skulle der hentes bøgekævler fra skoven ved Aunsbjerg eller en vognladning stor "klov" fra Rødkjærstation. Dette træ kom med toget fra Sdr. Onsild fra Lindum-skovene, som hørte under Tjele. Det var landmændene jo flinke til at hente, og således var den ene tjeneste den anden værd.

Skovbrand

Fra en skovløberejendom har jeg min første store oplevelse. Jeg var dengang 6 år. Min farfar havde lejet sig værksted og et værelse hos skovløberfamilien, hvor han også fik kosten. Han tog mig med dertil på en ca. 14 dages ferie. Det var meget flinke folk, og jeg havde det som hjemme, deltog i familiens daglige liv, der for mig var en ny og righoldig oplevelse. Ejendommen lå i kan-

ten af skoven. En vej førte gennem skoven ned til deres eng - en strimmel fra skoven ud til Skals å. Der var jeg flere gange med manden nede om morgenen med køerne - jeg tror, der var fire. Samtidig skulle der passes kroge, som var sat nede i åen. Vi fangede nogle få pæne ål, og en gang var der to gedder på ca. 1 kilos størrelse.

En dag, vi var på vejen hjem, var der opstået en større skovbrand. For mig så den meget dramatisk ud, og ilden sprang fra træ til træ. Særlig bange blev jeg, da der brændte et parti graner i lys lue med en voldsomt knitrende lyd, og manden advarede mig mod at komme for nær. Han prøvede med store grønne grangrene at få slukket ilden langs med vejen. Lidt efter kom andre beboere omkring skoven og fra Lindum by mod os, også med forskellige redskaber som forke og grebe og jernriver, og søgte at begrænse ilden, ved at hugge grene af træer og grave render i skovbunden; men branden varede lang tid, ca. 3-4 timer vil jeg tro, inden ilden var nedkæmpet. Det var lidt uhyggeligt at passere den brandhærgede del af skoven længe efter, og jeg drømte flere gange om nætterne efter den oplevelse.

Efter den tid var jeg også med min farfar i skoven meget længere inde i nærheden af skovridergården, hvor de store og fine og slanke bøge fandtes. Min farfar skulle save og hugge toppen af de købte og fældede træer og desuden frasortere de brugelige store kævler og sværeste

grene, som kunne bruges til børnetræske. Jeg nød rigtig disse ture i skoven og fik for første gang lov til at hjælpe til med min egen økse. Jeg havde fået den af min far til min 6 års fødselsdag, og så havde jeg taget den med til Lindum. Det var også den første rejse med toget. For mig var det en lang rejse fra Rødkjærbro til Sdr. Onsild station. Særligt hjemrejsen syntes jeg var spændende. Vi var inde flere steder på vejen til Onsild, for farfar skulle jo aflevere de færdige træsko til forskellige beboere på vejen. De fleste af disse skovarbejderes huse var meget spartansk udstyret, der var stampele lergulve, hvidkalkede vægge, to små vinduer med en lille gardinkappe ovenover. Vi blev budt på et krus øl af konen. Øllet stod altid på langbordet, hvor der var enten en fast bænkekrog eller bare en løs bæk uden rygstød.

Det var dejligt at komme hjem til mine andre 3 søskende, og særligt husker jeg den kærlige modtagelse, jeg fik af min kære og kærlige mor.

Arbejdet hjemme

Kort tid efter flyttede min farfar også hjem hos os. Han var bleven for gammel til at være alene om træskomageriet under de ret primitive forhold hos de flinke og på mange måder hjælpsomme mennesker i Lindum skov. Derefter fik min farfar fast ophold hjemme. Han hjalp til i værkstedet, så meget som han havde kræfter til. I værkstedet opholdt han sig gerne, særlig eftermiddag og aften til kl. 9, da der

normalt holdtes fyraften. Om vinteren var der altid unge tjenestekarle og gårdmænd, naboer og venner, som kom og diskuterede dagens og tidens spørgsmål, politik, afholdssagen, religion, digtning. Særlig Aakjær blev der talt om, ikke mindst hans angreb på karlekamrene. Demokraten, som en af træskokarlene holdt og Revyen, som nogle gårdmandssønner holdt i smug, blev drøftet meget. Og forskellige bøger fra vandreboesmappen, som far var med i sammen med forskellige gårdmænd. Den udgik vist fra Levring Højskole, og far fik den sidst, så jeg måtte aflevere den der een gang om måneden. Eller hvis der ikke kom gæster, da blev der ofte sunget fædrelandssange, soldatersange og viser.

En gedebuk som trækdyr

Også andre ting står skarpt i erindringerne. Min mor havde en ged, som om sommeren fik føden fra tøjrering i vejgrøften. Der var rigelig græsning, ja så meget at vi kunne bjærge rigelig til vinteren. Da jeg var i 8-9 årsalderen, fik jeg en gedebuk, som efterhånden fik flotte horn. Far lavede en fin legevogn, som passede i størrelse til at spænde gedebukken for. Der var lavet fine lette enspænderstænger, fint læderseletøj med grime og tømmer, og så var det jo en stor opgave, at få det noget stædige dyr gjort kørevant. Jeg kunne udmærket køre den, men var der andre drenge, eller mine søskende forsøgte at spænde den for vognen, stangede den dem. Efter en to-tre års forløb da jeg skulle ud at

Jens Brobergs hjem i Valby, København. Billedet blev i 1919 sendt hjem til hans broder og svigerinde "for at I ikke helt skal glemme os".

tjene, det var i året 1900, jeg fyldte 10 år, måtte vi skille os af med gedebukken. Min mor kunne ikke udholde den frygtelige lugt, den afgav, så det var en plage for mor at gå i stalden og malke sin ged, som gav fin og rigelig mælk, som kun brugtes til kaffe som fløde, og det var noget af et problem til en stor husholdning, der var langt til mejeriet, som var nyoprettet, og naboerne var ikke glade for at sælge den nymalkede mælk. Derfor var mor så glad for sin ged, og hun var så vant til disse dyr, for i hendes hjem havde de altid fire geder. De kærnedede selv smør af fløden og ellers brugte de mælken i husholdningen. Ligesom de holdt grise, 2 ad gangen fødte de op.

Træsko fra fabrik

Træskomagernes kår kan man vel tænke sig til, når et træ i skoven, som de selv skulle fælde, kostede ca. 30 til 40 kr. Deraf kunne der

blive ca. 70-80 par træsko, og de kunne sælges for fra 1,75 til 2 kr. parret. Det højeste en mand kunne lave om dagen var 10 par.

På en træskofabrik kunne der være et sæt dobbelte maskiner bestående af 1 bordsav, kopimaskine, hulemaskine, hælebor, fræser og slibemaskine. Til at passe maskinerne var der 10 mand, hvoraf de 5 var træskomagere. På 8 timer kunne de fremstille 400 par træsko daglig.

På den baggrund forstår man, at håndværket blev slået ud.

Jens Broberg er født i Demstrup 18/11 1890. Han var med til at lave træsko, indtil han i 1916 rejste til København. Her arbejdede han som kontorist ved Fællesforeningen af Danmarks Brugsforeninger indtil 1925, hvor han blev forflyttet til Aalborg.

Jens Broberg døde 1968. Erintringerne er venligst udlånt af hans datter Margrethe Broberg.

Steen Steensen Blicher og bøndernes brændevin

Af Peder Hjorth Jensen

I 1836-39 skrev Blicher et bind i Det kongelige Landhuusholdnings-Selskabs udgivelsesrække af beskrivelser over Danmarks amter. Fællestitlen var "Bidrag til Kundskab om de danske Provindsers nærværende Tilstand", og hensigten var dels at yde et bidrag til agerdyrknin-gens historie, dels - i overensstem-melse med selskabets formål - at henlede bøndernes opmærksomhed på fremskridt og forbedringer inden for landbruget i andre egne af lan-det.

Blicher skrev om Viborg amt. Han havde også fået til opgave at skrive om Skanderborg amt, men manuskriptet hertil blev kasseret, og en anden fik opgaven overdraget. Samarbejdet mellem Blicher og ud-giverne om bogen om Viborg amt var heller ikke uden gnidninger. Blichers utraditionelle behandling af visse emner og hans stejle fasthol-den ved sine synspunkter medførte, at den endelige udgave fra udgive-

ren var forsynet med et større antal-kritiske noter til teksten.

En flere sider lang note, der modsiger Blichers synspunkter på en række centrale landbrugsemner, har følgende efterskrift: "Forfatteren har i den Anledning bemærket, at han, efter hans paa Erfaring grundede Anskuelse af denne Sag, ikke kan fravige, hvad han ovenfor har yt-ret." Til afslutning på bogen har Blicher fundet det nødvendigt bl.a. at skrive: "... at jeg ingen Kjends-gjerninger har fremsat uden formentlig Sagkundskab, ejheller no-gensomhelst Formening uden forud-gaaende skarp Drøftelse og endnu ikke rokket Overbevisning."

Alle disse gnidninger og de endnu større modsætninger, der op-stod under Blichers arbejde med bogen om Skanderborg amt, med-førte i sidste ende, at Blichers mere end tyveårige samarbejde med Land-husholdningsselskabet ophørte.

Selskabet havde opstillet en ræk-

"Forordning om Straffens Skierpelse (...) for utilladelig Brændevinsbrænden ..." af 26. april 1776. Denne forordning gav myndighederne lov til - som noget enestående i dansk retshistorie - at tage gidsler som middel til opklaring af sager om ulovlig hjemmebrænding. Forordningen er meget illustrerende for brændevinslovgivningens indvirkning på retsbevidstheden.

Forordning

om

Straffens Skierpelse for dem, som
overtræde Forordningen af 2den Sept.
1773 med utilladelig Brændeviinsbrænden og
Kroehold paa Landet udi Danmark, samt
andre Anstalter til samme Forord-
nings nye Efterlevelse.

Christiansborg Slot, den 26de April 1776.

KJØBENHAVN,

Trykt hos Directøren over Hans Kongelige Majestæts og
Universitæts Bogtrykkerie, Nicolaus Christian Gøpfner.

ke spørgsmål som grundlag for amtsbeskrivelserne. Den enkelte forfatter havde relativt frie hænder inden for disse rammer. Blicher benytter således besvarelsen af et spørgsmål om kornvarenes behandling til en længere argumentation for en ophævelse af det generelle forbud mod brændevinsbrænding på landet. (Om historien bag dette forbud, se artiklen om Niels Blicher og bøndernes brændevin i "Brudstykker fra Blicheregnet" 1995). Blichers beskæftigelse med dette emne fylder fem sider, så han har været optaget af sagen.

Kornets forædling til brændevin

Blicher tager udgangspunkt i kornets forædling: "...den ene måde, nemlig at giøre Byg i Gryn (er) her i Amtet ophørt. Den anden, af Korn at lave Brændeviin, er ganske almindelig. (...) Paa Landet brændes ej allene af Rug og Byg, men og af Spergel, som giver en hæsliq Smag, og af Boghvede, som nydt i tilbørlig Quantitet, menes at frembringe en til Galenskab grændsende og længe vedholdende Ruus. Kartøfler bruger ingen."

Efter disse konstateringer af tingenes tilstand gør Blicher sig nogle overvejelserne over, hvordan det kan gå til, at "Uagtet Lovbud og Bøder bliver Alt ved det Gamle." Han spørger: "Ligger det i Jydens Caracteer haardnakken at fremture i Opsætsighed mod Regjeringen og dens Foranstaltninger?" Og han svarer: "Ingenlunde: den jyske Bonde er en lydigh Undersaat og bærer uden

Knur endog meget tunge Byrder, naar blot han troer at de ere nødvendige til Rigets Tarv: han sælger sin bedste Koe, sin bedste Hest for at betale sine Skatter; han lader sig udpante for disse, men han knurrer ikke; han adlyder alle andre Kongebud - hvorfor er han da gjenstridigh mod dette ene? fordi han betragter det som et Indgreb i hans Ejendomsret, et Baand paa hans lovlige Virksomhed."

Blicher mener altså ikke, at de jyske bønders halsstarrighed mht. at brænde brændevin af deres eget korn ligger i deres karakter. Derimod ser han nok en del af årsagen i bøndernes syn på begreberne lovlighed og ejendomsret. På linje med Niels Blicher godt 45 år tidligere fremhæver sønnen, at den jyske bonde betragter forbudet som et overgreb fra statens side. At bonden (i Blichers tolkning) anser forbudet for at være "et Baand paa hans lovlige Virksomhed" viser jo helt klart, at der er tale om et problem for retsbevidstheden. Statens lovbestemmelser krænker bondens opfattelse af lov og ret.

Påstanden om de jyske bønders særskilt manglende tilbøjelighed til at overholde forbudet mod at brænde støder man ofte på i 1800-tallets diskussioner om den ulovlige hjemmebrænding. At det var sådan, må anses for et faktum, og så kan man jo spørge hvorfor? Der er blevet peget på, at der var færre legale brænderier på landet i Jylland, og at dette forhold sammen med de større afstande gjorde hjemmebrændingen

mere attraktiv for de jyske bønder end for de sjællandske. Der er også peget på det jyske landbrugs relative tilbageståenhed og landsdelens mindre udviklede pengeøkonomi som en årsag.

Der er nok ingen tvivl om, at det, der i sidste ende fik bugt med også de jyske bønders halsstarrighed på dette, område var den større velstand på landet - bl.a. i takt med stigende kornpriser - i løbet af 1800-tallet. Medvirkende var også et relativt prisfald og den stigende kvalitet af spritindustriens produkter. Til sidst kunne det simpelt hen ikke mere betale sig at risikere de store bøder for at fremstille en ildsmagende fuseldrik, når man kunne købe et billigt og velsmagende produkt.

Forenklet sagt ville de jyske bønder ikke undvære deres brændevin, og da deres ringe udviklede pengeøkonomi ikke gav dem råd til at købe brændevin, lavede de den selv. Og det blev de ved med, lige til forholdet mellem prisen på korn og brændevin gjorde hjemmebrændingen urentabel og upraktisk.

Ikke-voldelig modstand - herredsfogeders medvirken

Blicher skildrer i en fodnote et sindrigt eksempel på den mangfoldighed af manøvrer, hvormed almu- en forsvarer sig mod myndighedernes kontrol: "I Landsbyen U... erholdt man Efterretning om at Fjenden var i Nærheden. Da denne nu vilde gjæste Byen, fandt han ved

Markeskjællet alle dens Indvaanere, de mindste med de største, en Forsamling af flere hundrede Mennesker. Leddet ind til Marken blev strax oplukket; Brændeviinscommissairerne kjørte ind uden Modstand; men Hoben sluttede en tæt dog viid Kreds om Vognen og satte sig med denne i Midten i March til Byen - og til næste Markeskjæl, hvor den sælsomme Æresvagt forlod de forbausede Herrer, som ikke torde vove at gjenembryde Kredsen. Alt dette foregik under den fuldkomneste Taushed: ikke et Ord, ikke en Mine tydede paa Vold eller Modstand." Denne organiserede ikke-voldelige modstand er jo en helt anderledes - og åbenbart mere effektiv - metode end den spontane vold fra fx. brændevinsslaget i Hinge (se Brudstykker 1995).

Blicher stiller derpå spørgsmålet, om skylden for misèren evt. ligger hos de underordnede øvrigheder - i disses "Slaphed, Ligegyldighed, Igjennemfingresen eller ?" Han er ikke meget for at "besvare dette Spørgsmaal ligefrem", men siger alligevel, at han har "kjendt herredsfogder (de ere nu døde; jeg taler ikke om de levende) som i enhver Henseende med Retfærdighed og Redelighed forvaltede deres Embeder, som ubøjelig straffede enhver anden Lovovertrædelse, kun ikke denne." Blicher fortæller videre, at han kender mange eksempler på, at herredsfogeder, "saasomt Angivere med Toldofficiantere indfandt sig hos Fogden for at erhverve hans Bistand til Opdagelse af ulovlig Bræn-

devinsbrænden, foer strax fra hans Boepæl et ridende Iilbud omkring til de nærmeste Byer - og Budstikken løb derefter ligesaa hurtig videre. Naar man da, efter et med Forsæt langt nok uddraget Ophold, skred til Undersøgelse, fandtes naturligvis intet."

Hvis Blichers påstand er rigtig - og den støttes af talrige kilder fra tiden omkring 1800 -, er der ikke blot tale om en meget skarp modsætning mellem regering og den brede bondebefolkning, men også en alvorlig modsætning inden for selve regeringsapparatet, som herredsfogedembedet var en del af.

Angiveri - en specie for at holde mund

I Blichers skildring af herredsfogeders indsats for at hjælpe med at få brændevinstøjet af vejen i god tid nævnes "angivere" som medvirkende. Det er et fænomen, hvis ulykkelige funktion også Niels Blicher var inde på i 1795. Hans søn uddyber det i en fodnote i 1838. Han skriver: "Jeg kan ikke forlade denne vigtige Materie uden at gjøre den Bemærkning: at Forbudet mod Landbrænderie ikke er kommen andre tilgode end enkelte Embedsmænd og enkelte - Angivere. Jeg kjendte allene i eet Herred tvende saadanne, der ordentlig beskattede alle dem som brændte: de tage af Een en Tønde Havre, af en Anden en Tønde Rug - altsom man kunne komme tilrette om - til de Faa som vægrede sig brugte disse to selv-

gjorte Oppebørselsbetjente Lovens Sværd."

Gråbonden fra Thorning, J.C. Nielsen, har fortalt om et helt konkret eksempel på dette fænomen, nemlig om Kromanden i Knudstrup, der tog sig betalt for at holde mund. J.C. Nielsen fortæller først om et velfungerende advarselssystem: "Når Kontrollørerne fra Viborg kom kørende til Knudstrup Kro, hvor de tog ind for at bede, for Anders Kjellerup rundt i Thorning Sogn for at advare Folk om, at nu var Brændevinstøjet i Fare. Han boede lige over for Kroen og kunne se, naar Kontrollørerne tog derind. Efter den 3 Mil lange Køretur vilde der gaa nogen Tid, før Hestene igen var tjenlige til at køre ud, og imens kunde Anders Kjellerup naa vidt omkring, saa Bønderne kunde faa Redskaberne af Vejen."

Det er jo aldeles samme system, som Blicher skildrer - kun har Anders Kjellerup her herredsfogedens rolle. Her er altså ikke tale om lovstridig adfærd hos en regeringsembedsmand, men om et folkeligt varslingsystem, der fungerer nogle få årtier efter Blichers respektløse skrivi.

Gråbonden fortæller videre: "På Graagaard boede i Hjemmebrændingens Tid Kræn Graae og hans Kone Mette, kaldet Mett Graae. Engang havde der været stor Brændevinsbrænding paa Graagaard. Brændevinstøjet var atter gemt godt af Vejen, men der var den store Risiko, at Brændevinsstanken stod gennem hele Huset i tre Dage, inden

den fortog sig. Kom Kontrollørerne i dette Tidsrum, kunne Foretagendet ikke dølges. Brændingen var lige endt i Graagaard, da Kromanden i Knudstrup med faste Traad skred forbi Vinduerne. Mett saa paa Kræn Graae og sagde: "Aa Herregud, nu er vi ulykkelige, nu bliver vi meldt!" Kromanden stod nemlig i Kontrollørernes Sold og fik en Specie for hver Hjemmebrænder, han kunne angive. Kræn Graae saa rolig paa Mett og sagde: "Ja, ja, lad os nu se! Lav os en god Flæskepandekage og sæt den bedste Brændevin paa Bordet." - Kromanden kommer ind og bliver budt Walkommen, Piberne bliver tændt, og han og Kræn Graae sidder og taler om alting - undtagen Brændevinsbrænding. Mett kommer ind og breder sin Dug og sætter sin lækre Flæskepandekage for de to mænd. Langsomt men sikkert gaar den al Kødets Gang, og nogle høje Snapse af den gode Brændevin gaar ned til deres Fædre - dog stadig ikke et Ord om Brændevinsbrænding. Sindigt tager Kræn Graae sin Pung frem, fisker en Specie op og skubber den hen til Kromanden, der stiltiende putter den i Lommen. Lidt efter rejser Kromanden sig og tager Afsked, idet han takker Kræn Graae og Mett for god Behandling. Nu havde han faaet den samme Tribut, som Kontrollørerne gav, saa ville det jo ogsaa være dumt at slagte Guldfuglen ved at melde Kræn Graae. Maaske det kunne hænde en anden Gang."

Som man ser gav brændevinsforbudet i sidste århundrede i det indre

Jylland anledning til et fænomen, der andetsteds udviklede sig langt videre: Det totale spiritusforbud i USA i 1920'erne var jo en vigtig faktor i udviklingen af det amerikanske gangstervælde. Specien til kromanden i Knudstrup for at holde mund er ikke principielt forskellig fra Al Capones indkassering af "beskyttelsesafgifter" fra Chicagos smugkroer. Efter at Blicher har skildret problemerne omkring folkets manglende respekt for brændevinslovgivningen, går han over til en gennemgang af "de væsentligste Hindringer og Indvendinger mod fri Brændeviinsbrænden", der alle afvises.

Statsindtægterne og retsbevidstheden

Fire indvendinger gennemgås. Den første lyder: "Det Tab i Statsindtægterne, som herved vilde foraarsages, da en saadan Frihed jo ogsaa maatte forundes Kjøbstæderne." Dette argument er rent skattemæssigt. Blicher anfægter ikke statens beskatning af brændevinsfremstillingen. Hans løsning på problemet er enkel. Han skriver: "Dette Tab vilde sikkert kunne meer end erstattes naar Afgiften lagdes paa Kjederne (ikke som nu: paa Kornet, der skal brændes) efter disses Størrelse, men dog med Hensyn til hele Brændeviinstøjets Beskaffenhed og Stedet det befandt sig (Landet eller Kjøbstæderne)."

Herpå følger en længere udregning af det formodede antal brænde-

vinskedler i landdistrikterne, der ender i et tal på 10.000 for Jylland. Derpå antages, at en frigivelse af brændingen ville resultere i et lignende antal kedler på øerne, hvor der ellers ingen er. Det bliver i alt 20.000 stk. Blicher antager, at "de mindste Kjedler på Landet med Lethed kunne bære en aarlig Afgivt paa 5 Rbd; saa allene herfra, hvorfra ellers intet for denne Post tilflyder Statskassen, vilde erholdes meget over 100.000 Rbd." (At Blicher ikke var helt galt afmarcheret illustreres af, at en frit-lejde-kampagne i 1843, hvor man uden risiko kunne aflevere sit brændevinstøj til toldvæsenet og endda få godtgjort værdien af kobberet, resulterede i, at der i Jylland dukkede 9808 stk. destillationsapparater op. Det samlede tal for hele landet var næsten 11.000. En erfaren og mistænksom jysk overtoldinspektør mente i den anledning, at mange blot havde købt endnu bedre apparater for pengene, "og de ville senere blive fremdraget fra jordens skød, hvori de for tiden er nedlagt".)

Af mindre håndgribelige fordele ved en frigivelse af brændingen fremhæver Blicher, at landboernes deltagelse i afgiftsbetalingen ville skaffe købstadsboerne "en inderlig ønsket Lettelse" samt slippe for "de forhattede Huusinquisitioner og den næsten uimodstaelige Fristelse til at besvige Toldvæsenet. For samme Fristelse vilde og Almuen ganske befries; thi naar Straffen for ulovlig Brænden betydelig forstærkedes - hvilket jo var højst retfærdigt - vilde

ingen udsætte sig for samme, og for at spare 5 Rbd. risikere et ti eller tyvedobbelt Tab. Ydermere vilde under saadanne Omstændigheder det ansees for en baade taabelig og uhæderlig Overtrædelse af Landslovene, hvad der nu betragtes som undskyldelig Nødværge."

De fordele, som Blicher her lægger vægt på, er altså både en mere retfærdig fordeling af skattebyrden på brændingen og - ikke mindst - en højnelse af moralen og retsbevidstheden. I det sidste er han fuldstændig på linje med Niels Blichers argumentation i 1795.

Betalingsbalancen og foderværdien

Den anden indvending lyder: "Der vilde brændes langt mere Korn - altsaa udføres mindre - men drikkes saa meget mere." Blicher medgiver, at der ville brændes langt mere korn, men siger så, at det er uvist, om "alt hvad der brændtes mere end nu, just skulde gaa gennem danske Halse". For "hvorfor skulde ikke fra de danske Provindser kunne udføres Brændeviin ligesaavel som fra Holsteen, hvor Landmanden brænder, hvad han selv behøver, og Kjøbmanden udskiber?" Derpå følger nogle beregninger over mængden af indført brændevin, særlig fra Holsten, der munder ud i, at "Holsteen indfører 1 Potte Brændeviin for hvert Menneske i de danske Provindser, følgelig 1,224,000 Potter. Saaledes kunde vi spare over 2 Tdr. Guld aarlig, naar fri Brænden tillo-

des, og maaske endda føre Brænde-
viin ud af Landet."

Blicher fremhæver, at der ved
brændingen er tale om et naturpro-
dukts forædling, "hvilket i og for
sig selv er en Gevinst." Dertil kom-
mer dog, at der ikke blot fremstilles
brændevin af kornet, men "ogsaa et
for Landmanden saa vigtigt Produkt
som Spølet (bærmen, resterne fra
brændingen, PHJ), der igjen forøger
baade de animaliske og vegetabiliske
og som virkelig lader ham drikke sit
Brændeвиin for intet." Dette argu-
ment var ogsaa meget fremme i den
diskussion, der foregik i 1770erne
om dette emne. (Se Brudstykker
1995).

Købstædernes sande interesse

Den tredje indvending lyder: "Kjøb-
stæderne vilde lide Skaar i een af
deres vigtigste Næringsgrene." Heri
er Blicher heller ikke enig. "Denne
Paastand har endnu mindre Grund,"
skriver han, og han opregner en
mængde grunde hertil: Købstads-
brænderierne vil med nedsat afgift -
bl.a. pga. bedre redskaber - let
kunne konkurrere med landmanden.
Brænderiernes "bedre og reensma-
gende Brændeвиin vil finde samme
Afræk som før baade i Købstæder-
ne og hos alle Familier over Bonde-
standen paa Landet, som ikke selv
brænde." Hvis produktionen i køb-
stæderne overstiger det indenlandske
forbrug, kan overskuddet udføres.
Det vil blot kræve lidt justeringer i
toldbestemmelserne.

Under dette punkt skriver Blicher
sig virkelig varm og fremhæver, at

forbudet overhovedet ikke er til for-
del for købstadsbrænderierne. Han
ser nemlig "de nu gjældende Be-
stemmelser" som en vigtig årsag til
"at i Købstæderne - hvilke det
bestaaende Tvangssystem jo skulde
komme tilgode - nedlægges eet
Brænderie efter det andet." Fx. er
der af de 28 brænderier, der var i
Nr. Sundby 20 år tidligere, nu kun
tre tilbage. Blicher føler sig dog
nødsaget til at pointere, "at der vist
ikke er mere Smugbrænden i Ven-
syssel nu end dengang."

Til sidst i dette afsnit stiller
Blicher spørgsmålet: "hvorfor skulde
da, reent udtalt, Købstæderne allene
have udelukkende Ret til at forædle
dette vigtige Naturprodukt Kornet,
som er Frugten af Landmandens
Flid og Møje?" Blicher skriver, at
en sådan begunstiging efter hans
mening er af "samme Chategori som
Laugsrettighederne - om hvilke vi-
dere i det 26de Capitel." Desværre
har Blicher glemt at skrive noget om
laugsrettighederne i dette kapitel,
men man tager nok ikke meget fejl
ved at antage, at han ikke vurderede
dem højt, men derimod som en hin-
dring for udviklingen af næringsli-
vet.

Blicher slutter afsnittet: "At
afsætte Landmandens Produkter, og
at forædle dem, forsaavidt han ikke
selv formaaer - det er Købstædbe-
boernes Bestemmelse."

Den fjerde og sidste indvending
mod fri brændevindsbrænden lyder:
"Landbrænderierne - siger man -
befordrer Drikfældighed i Bonde-
standen." Påstanden vendes elegant

på hovedet: "Denne ytring fremført af en Kjøbstædmand til en Bonde, kunde vel hos den sidste fremlokke et Smiil tilligemed det Spørgsmaal: "om der da herskede mere Drikfældighed i Stæderne end på Landet?"

Til belysning af problematikken øser Blicher derpå af sit eget kendskab til almuen på landet, både hvor der brændes, og hvor der ikke brændes. Han skriver om graden af drikfældighed, at "den omhandlede Last ikke hersker meer i den Egn, hvor Brændeviin tillaves i Smug, end i den hvor man henter sit i Staden. Ja det forekommer mig endog, at i den sidste hentes flere Perialer paa Torve- og Markedsdage, end i hiin; maaskee af den psykologiske Grund: at den nordiske Nektar for den som ikke selv tilbereder den, og sjældnere nyder den, har Raritetens Tillokkelse." Det er den samme synsvinkel, man i vore dage kan se fremhævet, når man sammenligner den restriktive svenske alkoholpolitik med den mere liberale danske. Nøglebegrebet er her "learning by doing" i udviklingen af en fornuftig "alkoholkultur".

Til slut i afsnittet bemærker Blicher lidt onskabsfuldt (?): "Hvo der ellers nøje kjendte baade den sjællandske Bonde og den jyske, vildle bedst kunne afgjøre: hvorvidt hiin i Henseende til Afholdenhed staaer over denne." Tjah, Holbergs Jeppe var jo da sjællænder.

Total ophævelse

Som afslutning er der nogle overvejelser over et aspekt ved det som

Blicher kalder "den bestaaende Tvang", nemlig den skævhed, der hersker mellem de egne, der "nyde Fordeel af Brænderie, andre - som ere under nærmere og strængere Tilsyn - ikke. Kan man ikke, eller vil man ikke allevegne holde over Forbudet - halvtredsindstyve Aars Erfaring viser dette - da tykkes mig Billighed at kræve dets totale Ophævelse. Gud give at dette inderlige og almindelige Ønske snart maatte opfyldes!"

Selv om graden af højstemthed ikke kan måle sig med Niels Blichers anråbelse af kronprinsen anno 1795 i samme anledning, er der ingen tvivl om, at Steen Steensen Blicher her skrev om et emne, der lå ham stærkt på sinde.

Landhusholdningsselskabet tog i en af de mange fodnoter klart afstand fra indholdet: "Det må bemærkes, at Selskabet aldeles maa misbillige Forfatterens Mening om almindelig Frihed til Brændeviinsbrænding."

Engagementet i historiens bakspejl

At de to Blicher'e - far og søn - gennem et halvt århundrede viste et så hårdnakket og grundfæstet engagement i sagen om bøndernes frihed til at brænde deres eget korn til brændevin, viser, at det for dem bestemt ikke var en sag, som man blot kunne trække på smilebåndet af. Hvorfor var den da så alvorlig for dem. Det var jo ikke bare, fordi de syntes, at bønderne da måtte selv

om, hvad de brugte deres korn til. Nej, problemet stak dybere. Både Niels og Steen Steensens Blichers engagement i sagen udsprang af, at de var i stand til at lytte til græsrødderne. Derved konstaterede de - såvel i 1795 som i 1838 - at brændingsforbudet lagde gift for et godt forhold mellem statsmagten - enevælden - og det store flertal af befolkningen. Det vilkårlige forbud var en trussel mod retsbevidstheden i samfundet, altså mod samfundsordenen. Dertil kom dets indlysende irrationalitet for de to præster, der jo begge var præget af oplysningstidens rationalisme

Set i historiens bakspejl kan man så spørge, om det var statsmagten eller de to Blicher'e, der "havde ret". Modsætningerne, der udsprang af dette forbud, var en realitet gennem næsten 200 år - fra 1689 til 1800-tallets sidste halvdel. Som vi har, set medførte bestræbelserne på at håndhæve forbudet utallige alvorlige samfundsmæssige problemer: undergravelse af retsbevidstheden, - angiveri, bestikkelse, økonomisk ruin, gidseltagning, vold og tortur. Alle de midler, der i de tohundred år blev taget i anvendelse, viste sig

virkningsløse. Det var først den mere udviklede økonomi i 1800-tallets sidste halvdel, der gav grundlag for, at problemet løste sig selv. Set i det lys må man nok sige, at statsmagten i denne sag fungerede entydigt reaktionært - altså var i modsætning til historiens gang, mens de to Blicher'es stillingtagen var et udtryk for, at de havde fingeren på pulsen.

Litteratur:

Viborg Amt - beskrevet efter Opfordring fra det kongl. Landhuusholdningsselskab af St. St. Blicher. Kjøbenhavn 1839.

Steen Steensen Blichers Livs-Tragedie i Breve og Aktstykker - ved Jeppe Aakjær København-Kristiania 1904.

Graabonden Fortæller - ved Kresten H. Lidegaard København 1948.

Den gammelkære Brændevin. Af Henning Kirkeby. Aalborg 1971

Thorning i trediverne

Af Verner Vad

Går man godt et halvt århundrede tilbage i tiden, så landsbyen Thorning betydelig anderledes ud end den gør i dag. Da bestod byen kun af Smedebakken, Blichersvej, Møllevvej og Skovvej. Vejene havde officielt heller ikke disse navne endnu. Kun for orienteringens skyld vil navnene fremgå i det følgende.

Der var dengang mange butikker og små håndværksvirksomheder i byen. Selv fra adskillige af ejendommenes kældre blev der falbudt ting og sager.

Mange Thorningboere havde tilmed mere end et erhverv. Eksempelvis havde en af landpostene, foruden sin daglige posttur, et arbejde med fremstilling af smørdritler til det lokale mejeri. Hans tredje beskæftigelse var, at ryge flæske- og kødvarer for folk som fornylig havde slagtet. Nedfrysning af madvarer var endnu ikke kendt, hvorfor rygning bl.a. var en mulighed for bevaring af madvarer fra en slagting.

Et andet postbud reparerede cykler efter endt gerning med posttasken. Samme post var også en meget anvendt fotograf. Der var ellers en professionel fotograf med eget atelier i byen, men der var arbejde nok til dem begge, da et fotografi-

apparat dengang, endnu ikke var hver mands eje.

Centralbestyreren for Jysk Telefon var tillige urmager, og hans kone passede et håndkøbsudsalg fra apoteket i hjemmet.

En lastbilvognmand overkom, ved siden af sin forretning, at være vært i forsamlingshuset, dog godt bistået af sin kone. Hun havde i øvrigt et erhverv mere, som hed "Fransk vask og strykning".

En af byens to herrefrisører forvåede ved siden af arbejdet med saks og barberkniv, at være pantefoged for Thorning kommune. Også han havde en tredje gesjæft, som bestod i, at referere de seneste nyheder fra Thorning og omegn, til et af de lokale dagblade. Det var et noget omfattende job dengang, at være avisreferent. Selv en begravelse og dens forløb, salmerne der blev sunget, skriftstedet præsten talte ud fra, hvem der havde taget ordet, og hvad der ellers blev sagt ved den følgende mindesammenkomst, blev beskrevet i avisens spalter.

Vor frisørs pantefogedarbejde var ofte ledsaget af dramatik. Således kom han en dag ind på et værksted i byen, for at pante en der arbejdende svend for ikke betalt skat.

Pantefogedens entre i værkstedet optog mesteren, som ejede stedet, meget ilde. Han mente, der burde være rettet henvendelse til ham, inden han henvendte sig til svenden om pant. Pantefogeden måtte vige for den arrige mester, som viste ham døren.

En anden, men yderligere faretruende situation, indtraf på en gård lidt udenfor Thorning. Her havde pantefogeden allieret sig med en mand, som skulle med som vidne, nok fordi han var belavet på, at han kunne komme ud for et og andet det pågældende sted. Vurderingen var ikke helt forkert, da det endte med, at såvel pantefogeden som hans vidne blev jaget af gårde af ejeren,

som ydermere var bevæbnet med en stor fork. Disse to eksempler viser, at en pantefoged dengang skulle være både frygtløs og modig.

De mange butikker og små virksomheder gav vældigt liv i byen. Det var ikke bilerne, der fyldte vejene i 1930'erne. Når folk fra omegnen skulle have forrettet ærinder, skete det mest pr. hestekøretøj, på cykel, eller til fods. Man tog sig også tid til en snak, hvor man kom frem. Alle kendte alle. Hos byens købmænd var der anbragt et par primitive træstole foran disken, og man kunne være forvisset om, at der altid sad et par ældre mænd på disse og diskuterede et eller andet. Var der ikke andet at snakke om, så var

Thornings første købmandsgård. Nu er der posthus. Sin nuværende skikkelse fik bygningen, da købmand Mørch Petersen ejede den. Det lille firdelte vindue ses stadig i facaden over døren.

der jo altid vejret - især det man ikke fik.

Med dette billedudsnit af Thorning i trediverne har det været hensigten at belyse, hvorledes man her støttede og stort set levede af hinanden. Det skulle dengang være større og helt specielle indkøb, man foretog andre steder end netop i sin hjemby.

Byens første købmandsgård

I det følgende indbydes til en tur rundt i en del af det ældste i Thorning.

Vi befinder os på nuværende Blichersvej, og kigger først på ejendommen hvor der i dag er indrettet såkaldt postbutik. Her var tidligere byens første købmandsgård, hvor der handlede med såvel dagligvarer til husholdningen, som grovvarer til landbruget. På et tidspunkt drev købmanden selv lidt landbrug med 3-4 malkekøer. Den tid ligger dog helt tilbage til midten af 1800 tallet.

Det var i øvrigt i butikken på denne plads, at københavnerforfatteren M. Goldschmidt blev betaget af, at købmandssvenden, som han kaldte kommissen i butikken, sagde "ja, så gerne". Den københavnske forfatter har åbenbart ikke ventet en sådan høflighed i en landsby, i det for ham ret mørke Midtjylland. Beskrivelsen af besøget findes i bogen "En hederejse på Viborgegnen", og året var 1867.

I godt en halv snes år, omkring århundredskiftet, var der brugsforening i ejendommen. Årene med "brugsen" var ret dramatiske, ikke

mindst da det afslørede, at uddele-ning havde lavet fusk med regnskab. Herved led adskillige af brugsforeningens medlemmer store tab. Enkelte gik fra hus og hjem af samme årsag.

Der blev ikke siden brugsforening i Thorning. Man havde nok mistet tilliden til andelsbevægelsen. Handelsstedet fortsatte dog, men herefter blev det igen en købmand, der stod bag disken.

I 1910 kom Lone og Mørch Petersen til Thorning og blev købmandsfolk i ejendommen, hvor brugsen havde haft til huse. Forretningen, de unge og nygifte overtog, var ikke længere den eneste, der handlede med dagligvarer i byen, men den var absolut den ældste. Landkunderne kom kørende hertil med hesteforspand. Her kunne man få spændt fra, og få hestene opstaldet medens man foretog indkøb i butikken og grovvarerlageret. Det nye købmandspar faldt godt til i byen. De satte igennem årene deres præg på livet, der levedes her. Butikken fungerede også som en slags rutebilstation.

Alle former for pakker blev lagt ind til senere afhentning, når rutebilerne gjorde holdt på byens holdeplads ud for forretningen. I butikken, eller udenfor, alt efter vejrliget, ventede man på rutebilen, og samme sted blev man sat af ved tilbagekomsten.

Købmandsgården lå på byens bedste plads. Omgivelserne var smukke, det vidner mange fotografier om, og der skete noget på stedet.

Der kan fortælles mange muntre historier om livet i købmandens butik. En af dem handler om en genbo til butikken, en ældre mand, som yndede at gå over til købmanden og få repareret sin træthed og tørst på stolen i hjørnet foran disken, og samtidig få en snak med en og anden, som kom i butikken. Der var dog en, som han ikke ønskede at blive set af i den forbindelse, og det var præstens kone, fru Ammentorp. Ikke fordi at hun på nogen måde var imod, at hendes medmennesker tog en enkelt pilsner, slet ikke, men sådan var det bare. Fru Ammentorp måtte ikke være tilskuer til, at genboen tog sig en stille bajer.

Genboen havde netop fået sig anbragt på sin vante plads, og fået sin øl trukket op, da butiksdøren gik op, og ind trådte fru Ammentorp. I hast får vor genbo anbragt sin ølflaske i skjul under sin stol, men i sin befippelse er han så uheldig, at få sparket til flasken som vælter, og enhver kan forestille sig, hvad der sker. Ved sin indtræden ser fru Ammentorp straks sønen under den uheldiges stol, og hendes kommentar er "Jeg tror Deres ølflaske er væltet, kære ven". Den ældre mand blev frygtelig flov, for præstefruen var alligevel en, man så op til, og ikke den man ønskede at blive afsløret af i en situation som denne.

Da Mørch Petersen overtog Købmandsgården i 1910, bestod den af ældre bygninger, som den nye købmand senere lod ombygge. Arkitekt Vig-Nielsen, Viborg har tegnet, hvad der er foretaget i den forbind-

else. Man må især beundre den smukke facade ud mod Blichersvej, og tilbygningen mod vest. Bemærkelsesværdige er især de to udvendige døre, som også skyldes Viborgarkitekten. Det lille vindue med fire ruder og meget gammelt glas, som sidder over butiksdøren, sad også i den gamle ejendom. Vinduet skal være det eneste, der er bevaret af den gamle længe, som oprindeligt var tækket med strå.

Med i bybilledet fra trediverne og fyrrerne hører også tre ældre ugifte søskende, som sad til leje i den ene af lejlighederne i Købmandsgården. Karen, Kirstine og Laurits Johansen var deres navne. Deres barndomshjem var gården, som nu har adressen Skrænten nr. 1. Deres bror, Thomas Johansen, overtog fødegården mange år tidligere.

De tre søskende var vel lidt gammeldags såvel i deres færd, som i deres påklædning. Nogle vurderede dem som lidt naive, men de var alle tre rare og godmodige mennesker. De løb ikke med sladder, og man kunne stole på dem.

Laurits gik på løst arbejde, hvor det kunne byde sig, således var han ofte hestetrækker for byens hestehandler Niels Karl Nielsen. Denne havde tit for vane, at holde sjov med sine medmennesker, til morskab både for sig selv og dem han fortalte en eller anden historie.

Således fortalte Niels Karl en gang, at Laurits skulle trække en hest fra Viborg og hjem til stalden i Thorning, men da han nåede frem,

Parti fra Thorning.

Thorning ca. 1910. Huset til venstre med den imponerende trappe lå, hvor der nu er indkørsel til Bakkegården. Der har været bageri i stueetagen.

havde han kun den løse grime i hånden, hesten var sporløst forsvundet, uden at Laurits havde lagt mærke til det. Niels Karl kunne dermed ikke mere anvende Laurits som trækker.

Laurits hjalp ofte til på kirkegården, især når en grav skulle graves. Når så nogle spurgte: "Hvad skal du lave i morgen Laurits?", var svaret gerne: "A ska' graw graw", hvilket, selv med den dystre baggrund, lød ganske pudsigt.

De tre savnedes i Thornings bybillede, dengang de ikke var mere, måske især Laurits i hans dagligtøj, som gerne bestod af sorte vadmelbukser og en grå busseronne, med de velkendte blå striber. En arbejdsdragt som var gængs på den tid.

Det gamle bageri

Ejendommen var beliggende, hvor der nu er parkeringsplads og opkørsel til plejehjemmet Bakkegården. Bygningerne blev nedbrudt omkring 1950, til fordel for det kommende alderdomshjem, med sognerådstue og kæmnerkontor. Herfra administreredes i adskillige år Thorning Kommune. Alderdomshjemmet ændredes senere til ældrecenter, med navnet Bakkegården.

Ejendommen, som det her drejer sig om, var bemærkelsesværdig med sine to etager og den massive jerntrappe, som førte op til husets 2. etage.

Går man igen tilbage til forfatteren Goldschmidts bog og afsnittet

om Thorning, opdager man, at også han har været betaget af huset, som nu er borte. Goldschmidt skriver, citat: Thorning er en usædvanlig landsby. Den ligger for vidt spredt på bakker og dale til at ligne en købstad, uagtet den i sin midterste del, nærved Kirken og præstegaarden, har en butik, hvor købmands-svenden siger: "Ja, så gerne", og lige overfor butikken, et toetageshus, samt uagtet der i byen bor urmager, bager, skomager, snedker o.s.v. Den har noget ejendommeligt, selvstændigt og kultiveret, som især vil overraske dem som tror, at landet taber sig i samme forhold, som man fjerner sig fra København." Citat slut. Det var således Goldschmidts opfattelse af det han oplevede i Thorning i 1867.

Der havde omkring århundredskiftet været bageri i noget af husets nederste etage.

Forlængst afdøde Laurits Johansen, Knudstrup Hede, skal have været bagersvend i dette bageri. I daglig tale blev Laurits Johansen oftest kaldt Laurits Bager, og tilnavnet fik ligeså hans børn, så der har nok været en tilknytning til bageriet.

Af andet som kan pirre nysgerigheden om det særprægede hus, må nævnes to ugifte søstre, Cathrine og Nicoline Finderup, der står som ejere af ejendommen fra 1875 og frem til 1901. De har måske også, som huset de dengang beboede, været bemærkelsesværdige?

Man finder de to søstres navnetræk indgraveret på tre messinglysekroner i Thorning Kirke. På det

flotte gørtlerarbejde, som kronerne repræsenterer, står følgende gravet: "Skænket til Thorning Kirke, af Nicoline og Cathrine Finderup, aar 1900".

Det vides, at der omkring midten af 1800 tallet var en Finderup familie, som var ejere af Knudstrup Kro. Det må formodes, at de to piger må stamme fra kroen?

Fra 1913 og frem til 1947 bliver der drevet vognmandsforretning fra ejendommen.

Fra Skræ kom Anna og Morten Sørensen og købte det store hus. Det var dog ikke en forretning med biler, der i førstningen etableredes. Al transport fandt sted med heste og vogn. Den første bil erhvervedes i 1920, den anvendtes ikke, skønt det var en lastvogn, til grov transport. Morten Sørensen brugte sin nye bil til mere lystbetonet kørsel, som udflugter o.l.

Op igennem årene fik denne vogn mange efterfølgere, og bilerne blev større og større, efterhånden som firmaet voksede. Anna og Mortens sønner voksede også, og de blev efterhånden chauffører hjemme hos faderen en tid, inden de selv begyndte med forretning og vognmandskørsel.

I 1947 var næste generation, Erna og Aage Sørensen, i gang med at videreføre forretningen. Men da er Thorning Kommune interesseret i området med bygningerne, og ligeledes "æ tow", som arealet bagved kaldtes. Man fandt området passende til en bygning, hvori sognets ældre kunne nyde deres otium.

Thorning Præstegård

Vi bliver i byens midte, og begiver os op i præstegården, som også har sin historie at berette om.

Præstegårdens avlsbygninger er fra århundredeskiftet. De opførtes, medens Ryge Jensen var præst i embedet, fra 1892 til 1902. De nye kampestensbygninger afløste nogle ældre og betydelig lavere stråttækkede på samme sted. Det fortælles, at der var op til flere storkereder på de gamle huse.

Thorningdrene, bl.a. Jon Lyngholm, yndede at kravle op på de lave tage, gå hen ad mønningen til storkenes reder, men de store fugle forsvarede sig ved at nappe drengene i buksebagen.

I forbindelse med byggeriet af de nye avlsbygninger fortalte forlængst afdøde Laurits Mogensen i Thorning Nørremark engang en historie, som han havde fra sin far, som var kampestensmurer, og som sådan deltog i byggeriet.

Præsteparret Ryge Jensen havde under arbejdet med opmuringen været bortrejst nogle dage. Ved deres hjemkomst til præstegården afsløredes det til præstens forfærdelse, at der til byggeriet var medgået nogle store kampesten fra en oldtidshøj, som lå lidt sydøst for præstegården. Stenene var allerede hugget i stykker og indgået i de nye mure. Men sket var sket, skaden var uoprettelig. Det er i øvrigt nok ikke mange præstegårdes udhuse, der delvis er opsat af materialer fra vore forfædres bevælsessteder.

En anden fortælling fra samme

mand, men mere humoristisk, går ud på, at fru Ryge Jensen var betydelig mere aristokratisk end sin mand. Fruen kunne således ikke lide, at hendes mand gik og snaktede med håndværkerne, og hørte på deres mere eller mindre sandfærdige historier. Hun skulle snart få sin mand kaldt ind, såfremt han var faldet i snak ude ved stilladset. Fortællingen lyder ikke usandsynlig, da Ryge Jensen havde ord for at være meget folkelig og jævn i sit embede.

I forbindelse med dette byggeri omkring år 1900 forsvandt også boligen, hvori Blicherfamilien havde haft deres hjem, fra 1819 til 1825. Dette skete dog ikke ved en fejltagelse, som med stenene fra oldtidshøjen. Det gamle stuehus var allerede taget i anvendelse til landbrugsformål, idet der var blevet bygget ny præstebolig i 1870. Præsten var på dette tidspunkt Nicolaj Holten, som tilmed selv havde tegnet sin nye bolig. Pastor Holten sad dog kun i embedet i tre år, da han døde kort tid efter indflytningen i det nye hus. Holten, som var en yngre og særdeles livlig mand, pådrog sig efter sigende giftfeber, fordi han flyttede ind i det nye, inden murværket var tilstrækkelig udtørret.

Den egentlige årsag til, at der opføres forpagterbolig ved præstegården omkring århundredeskiftet må være den, at præsterne indtil da, selv har forestået landbruget, selvfølgelig med folkehold. Nu skulle der ansættes en forpagter af det tilhørende landbrug, hvorefter præsten

Blicherstenen i Thorning omkring 1960. Ved stenen er Finderup Jacobsen ved at fortælle. Foran stenen står Inger Mogensen med en flok skolebørn.

kunne bruge hele sin tid på sin præstegerning.

Forpagtere af præstegården var i trediverne og fyrrerne, Karen og Jens Bach Gadegaard. De beskæftigede yderligere en tjenestekarl, og til tider også en ung pige. Gårdens jordtilliggende lå umiddelbart øst for byen, hvilket besværliggjorde det daglige arbejde, en hel del endda.

Når eksempelvis kørerne skulle på græs, blev de trukket såvel ud som hjem, op igennem byen. De forskellige landbrugsarbejder, fra om foråret med såningen, til høsten var i hus om efteråret, tog megen tid året igennem, på grund af den lange transport. Det værste var det beskidte arbejde, som når møddingen skulle tømmes, og køres den lange vej

igennem byen, for slet ikke at tale om ajlevognen. Først oppumpningen hjemme ved gården, og senere køreturen med den ildelugtende væske, øst på, ad landevejen.

Disse ting kunne ikke lade sig gøre, uden det satte sine spor på landevejen, hvorved der i tidens løb var blevet bygget ikke så få parcelhuse, og flere kom efterhånden til. Mennesker skulle nødvendigvis færdes i efterladenskaberne fra såvel kreaturerne som køretøjerne frem og tilbage imellem gård og mark. Sådan var det, og sådan havde det været igennem mange år, da tanken opstod om, at nedlægge dette landbrug ved Thorning Præstegaard.

Det er nu mere end tyve år siden, der blev drevet landbrug fra

midtbyen. Bygningerne har siden 1979 været anvendt til museumsformål og huset Blicheregnens Museum, hvilket passer bedre ind i bybilledet og til kravene om miljø i firserne og halvfemserne.

Der går normalt noget tabt, når et eller andet nedlægges. Det gjorde der givetvis også, da der ikke mere var et forpagterpar i Thorning Præstegård. Om ikke andet, så gik især det tabt, at medens Karen og Jens Bach var forpagtere havde byens børn, nok især drengene, et godt sted at komme. Der var altid åbent hus i præstegården. Karen og Jens Bach havde selv ingen børn, men de havde stor børnetække. Karen især var god til at snakke med børn. Der var i trediverne og fyrrerne rigtig mange børn i Thorning. I hjemmene hvor de voksede op, var der ikke altid megen plads. Mange børn blev simpelthen lukket ud, når de var fodret til om morgenen, og de ikke skulle i skole. Dengang var det jo kun hver anden dag, man modtog undervisning. Derfor var det dejligt, som knægt, at kunne smutte til en af gårdene i byen. Der var for det første lunt indendøre i stalden, der var også mere plads og normalt også hjerterum.

Det var derfor ikke usædvanligt ved daggry, at se et par knægte på vej op i præstegården. En ko havde måske siden sidst fået en kalv, eller endnu bedre, en so kunne have lagt et læg smågise. Den slags ting var med til at sætte kolorit på tilværelsen og gøre dagen spændende. Det

var også rart at mærke, at man var velkommen, hvor man kom, og det var børn bl.a. hos forpagterens. Karen Bach var heller ikke karrig med et glas saftvand til en tørstig dreng. Således sad en dag et par 10-11 årige Thorningdreng, Kaj og Finn, på trappen ved den enes hjem. De to havde netop udvidet deres ordforråd med nogle gloser, som ikke ligefrem egner sig til nedskrivning. Kajs mor hørte tilfældigt noget af de to gutters lidt svulstige samtale, og hun fandt det passende, at forsøge at redde de unge mennesker ud af deres vildfarelse, og stoppe dem i deres voldsomme sprogbrug. "Veed I hvad" sagde Kajs mor, "når I siger sådan noget grimt snak, så kommer I aldrig ind i himlen". "Det gjø' heller æ nøj" svarede Finn, "for vi vil møj hellere op til Karen Bach". Den replik var ikke nem for Kajs mor, at svare igen på, men den fortalte og bekræftede, at hos forpagteren og hans kone, Karen, var det godt at komme, for et par drenge som Kaj og Finn.

Med denne lille historie forlader vi præstegården, hvis lange og omfattende historie jeg har forsøgt at fortælle en smule af. Vi passerer på vor vej Blicherstenen, som står som et minde om hedens store digter. De to store graner, en på hver side af stenen, er dog borte. I trediverne og begyndelsen af fyrrerne stod de stadig på deres pladser, hvilket mange billeder fra den tid bevidner. "Blichergranerne" blev de kaldt, nok fordi Blicher selv plantede dem i sin Thorningtid.

Museets årsberetning 1996

Af Peder Hjorth Jensen og Hans Kruse

For museet har det afgjort været et godt år. Skal tråden tages op fra sidste år, må vi imidlertid starte med spørgsmålet om en ny museumslov. På det område er der ikke sket noget væsentligt, men den eksisterende museumslov er faktisk heller ikke så tosset ...

Husmandsbruget

Det arbejdende husmandsbrug kom i februar et stort skridt nærmere sin åbning, da Kjellerup kommune bevilgede et lån på op til 1.000.000 kr. til indkøb af en passende ejendom. I november har projektet yderligere fået tilsagn om 75.000 kr. fra Lokale- og anlægsfonden. Det næste store spørgsmål er, om Viborg Amt også vil være med til at støtte virkeliggørelsen af planerne.

Blicheregnens Arbejdende Husmandsbrugs Venner holdt i august en høstdag hos Kresten Jørgensen i Almind. Der kom op mod 200 gæster, som så selvbinderen køre. Mange prøvede selv at høste med le, binde op og tærsk med plejl. Med lidt held bliver det muligt at få foden under eget bord i løbet af 1997.

Fire særudstillinger

Den 17. april kunne Leif Ragn Jensen være fyldt 85 år. Det var anled-

ningen til afholdelse af en mindeudstilling med mere end 100 tegninger og malerier fra hans egen samling. Udstillingen kunne gennemføres takket være stor hjælpsomhed fra Musse Ragn Jensen.

I forbindelse med udstillingen udsendte Midtjyllands Avis sammen med Kjellerup og Omegns Kunstforening og Blicheregnens Museum et smukt kunstryk.

Samtidig med Ragn Jensen udstillingen åbnede i kaffestuen en udstilling om musikdirektør Bjerregaard fra Kjellerup. Omkring århundredskiftet var han en førende skikkelse i det midtjyske musikliv, nærmest en lokal Lumbye. I udstillingen indgik en lang række genstande, som har tilhørt komponisten. En del af disse er overdraget til museet, heriblandt hans skrivebord og violin.

"Ordet og cementen" var museets sommerudstilling. Hovedparten af Anton Christensen Laiers efterladte malerier og en væsentlig del af hans skulpturer i cement og ler var udstillet i laden. Ude foran museet stod et af Laiers hovedværker, cementkrucifikset, som han skabte året før sin afskedigelse fra embedet i Hjallerup i 1937. Værkerne havde vi lånt af Benni Laier. Udstillingen fik megen positiv omtale i aviser, radio og tv. Måske kan udstillingen

være med til at bane vejen for en varig løsning for den interessante men skrøbelige samling.

Årets sidste udstilling fortæller om forfatteren Morten Korch. Engang var han elsket af sine mange læsere, men samtidig var han næsten hadet af visse bibliotekarer, der frakendte ham enhver form for litterær værdi. I dag er holdningerne mere afslappede. Er bøgerne ikke til Nobelprisen, så har de i hvert fald underholdningsværdi.

En vis lokal tilknytning har Morten Korch. Hans anden kone, Sophie Bruun, var præstedatter fra Vium, og i udstillingen ses en lang række broderier fra hendes tid i Vium. Museet har med glæde sagt ja tak til at overtage mange af dem.

Et særligt kapitel udgør udstillingen "Fra Skagen til Fakse" fra 1994. Den lever endnu. Som et led i Kulturby 96 satte museet den op på Sundholm i København. Lige nu er den i Kalundborg, og derfra skal den til Svendborg og til Ølgod, så den er stadig på farten.

Bøger, seminar, foredrag og koncert

I forbindelse med særudstillingerne har museet udgivet to bøger eller hæfter om henholdsvis Ragn Jensen og Anton Laier.

Museet afholdt den 21. september sammen med Folkeuniversitetet og med økonomisk støtte fra Unibank et heldags seminar om Anton Laiers kunst.

Morten Korch-udstillingen gav anledning til et velbesøgt foredrag i Kjellerup af forfatterens søn, Morten A. Korch. Det foregik i samarbejde med biblioteket og Folkeuniversitetet

Og så har der for første gang været koncert på museet. Den 14. april spillede Degnekapellet for op mod 100 folkedansere. Udgangspunktet var en række af Bjerregaards melodier. Og bagefter var der kaffe og folkedans. Akustikken i laden viste sig at være glimrende, men en form for ventilationsanlæg står nu højt på museets ønskeliste.

Kunstsamlingen

I år har museet haft en helt særlig og kontant glæde af samarbejdet med Kunstsamlingen. Samlingens formand Orla Dietz var initiativtager til Laier-udstillingen og udgivelsen af Ragn Jensen-kunstrykket. Og efter ansøgning fra museet bevilgede Kunstsamlingen 20.000 kr. til de nye skulpturer foran museet - de er nærmere omtalt på hæftets bagside.

E Thueninghus

For en hel del af egnens skoler er det ved at blive en tradition med et besøg i det historiske værksted - gerne i 4. kl. Åbent-hus-arrangementet i efterårsferien og op til jul er vist også kommet for at blive. I efterårsferien var der åbent i to dage med bl.a. bading af rugbrød og sætning af pilehegn. Det er nu færdigt på halvdelen af grunden.

Ud i landskabet

Museet har budt på velbesøgte vandreture i landskabet med både naturhistoriske og kulturhistoriske emner - bl.a. for at se på spor efter fortidens teglbrænding i bakkerne omkring Ans. På en anden tur gen fandtes den gamle "hovsti" fra Vium gennem skoven til Aunsbjerg.

Arkivet

Der arbejdes stadig på en løsning af arkivets trange pladsforhold. Brugere af arkivet har i 1996 fået mulighed for at læse kirkebøgerne også på mikrokort foreløbig op til årgang 1891. Det er meningen at følge denne anskaffelse op med de følgende årgange efterhånden som de udkommer.

I efteråret har historikeren Hanne Sørensen arbejdet på Landsarkivet med en fortegnelse over arkivalier med interesse for vores område. Dette arbejde forventes afsluttet før årsskiftet.

Kiosken

I 1995 indrettedes en ny kiosk ved museets indgang med væsentlig støtte fra Blicheregnens Museumsforening. I 1996 er udvalget af varer

blevet forøget. Vi lægger vægt på, at alle varer har tilknytning til museet eller egnen. Senest er der trykt et stort farvelagt postkort med E Thue-ninghus - det er samtidig et klippe- og foldeark. En keramiker i Demstrup har for museet fremstillet en kopi af en lysestage fra Kjellerup, "Tumlingen". Vi håber, at kiosken fortsat kan udvikle sig i denne retning.

Gratis for medlemmer

Succes skal ikke bare måles på antallet af besøgende. Museets formål er jo ikke blot at tiltrække besøgende, men også at indsamle museumsgenstande og viden. Alligevel er det rart at kunne konstatere, at antallet af gæster i 1996 bliver 1.500-2.000 højere end i 1995. Entreindtægten viser samtidig en forbedring på ca. 15.000.

Det skal blive interessant at se udviklingen i 1997. Fra 1. januar hæves entréen for voksne fra 10 til 20 kr. og gruppeprisen fra 7 til 15 kr., men samtidig bliver det gratis for museumsforeningens medlemmer at besøge museet. Vi håber, at nyskabelsen vil betyde endnu flere medlemmer til foreningen, og at disse oftere besøger museet.

Blicheregnens Museumsforening

Den ordinære generalforsamling afholdtes på museet tirsdag den 20. februar 1996 med åbent hus på museet forinden. Af foreningens 330 medlemmer deltog ca. 25. Formanden startede med at udtale smukke mindeord om foreningens tidligere formand, Anton Lauritzen, Demstrupgaard, der så pludselig døde det foregående forår.

Derefter blev der aflagt beretning for 1995. Tirsdag den 30. maj havde 64 deltaget i aftenudflugten. Turen var gået til Thy, og blev, under museumsleder Jytte Nielsens kyndige ledelse, en enestående oplevelse. Først besøgte Vestervig Kirke, derefter udgravninger fra Jernalderen, og til slut gik turen til Heltborg Museum, der foruden en fornem lokal samling også indeholder bl.a. malerier af Jens Søndergaard og fremragende tegninger af Ellen Raadal.

Efterårsmødet fandt sted den 12. oktober. Desværre var datoen uheldigt valgt, da der samme aften var adskillige andre aktiviteter i Thorning og Kjellerup. Det betød, at kun ca. en snes af foreningens medlemmer mødte op på museets kaffestue til en spændende og udbytterig aften ved tidl. statsskovfoged B.S. Knudsen, der holdt et inspirerende foredrag om hærvejen og andre oldtidsveje.

Formanden fortalte endvidere, at foreningen har været repræsenteret ved åbningen af sommerens udstilling, der var helliget Niels Blicher for at markere 200-året for udgivelsen af hans topografi over Vium præstekald. Desuden deltog mange af foreningens medlemmer i befrielsesmødet den 5. maj ved mindestenen i nærheden af Bjerghøj, som museet var arrangør af. Højtideligheden findes udførligt beskrevet i sidste års årsskrift af Verner Vad. Hovedtalen blev holdt af Gunnar Olsen, Liselund, der var aktiv modstandsmand under krigen. Der blev sunget befrielsessange, og museumsleder Hans Kruse berettede om det at være barn af efterkrigen.

Foreningen har ydet 30.000 kr. til ombygning af museets kiosk. Resultatet blev godt, så museets forgang nu er blevet meget mere indbydende.

Efter generalforsamlingen og kaffepausen blev der vist videofilm af høslættet på Thybovej og en interessant kortfilm om Anton Laier og hans kunst.

Årsskriftet udkom til sædvanlig tid, og fik af de lokale aviser en fin kritik. Som sædvanlig efterlyser redaktionsudvalget stof af lokal interesse til årsskriftet.

Regnskab for året 1995

		Indtægter	Udgifter
Medlemskontingent, giro	15.965,00		
Medlemskont., kontant	<u>3.780,00</u>	19.745,00	
Salg, kontant	29.000,00		
Salg, giro	11.368,25	40.368,25	
Renter, girokonto	34,75		
Renter, bankkonto	<u>1.190,40</u>	1.225,15	
Renter, obligationer	3.040,00		
Renteudgift v/køb	<u>-2.702,22</u>	337,78	
Entre ved udflugt		3.420,00	
Indtægt, hjemstavnsaften		140,00	
Indkøb til salg			18.578,50
Udgifter ved udflugt			3.155,00
Udgifter ved hjemstavnsaften			204,50
Årsskrift			8.418,75
Kontorartikler			297,50
Depotgebyr, bank og giro			739,74
Gaver mv.			667,00
Annoncer			845,75
Porto			3.418,50
Møder			495,00
Husmandsbrugets venner			100,00
Til Blicheregnens Museum (kiosk mv.)			<u>33.250,00</u>
		65.236,18	70.170,24
Underskud		<u>4.934,06</u>	
Balance		<u>70.170,24</u>	<u>70.170,24</u>
Formue		31.12.93	31.12.94
Kassebeholdning		50,75	257,50
Jyske bank		62.367,91	20.152,88
Unibank		20.584,90	21.504,26
Giro, kontingent		45,00	0,00
Giro, salg		807,80	633,66
38.000 Danske Statslån 8%		<u>0,00</u>	<u>40.451,00</u>
		83.856,36	82.999,30
Kursregulering obligationer		4.077,00	
Årets underskud			<u>4.934,06</u>
Balance		<u>87.933,36</u>	<u>87.933,36</u>

Foranstående regnskab er gennemgået og fundet i orden. Bilag og beholdning er konstateret til stede.

Thorning d. 10/2 1995

A. G. Svenningsen/Viggo Bøegh Nielsen

Blicheregnens Museum

Adresse: Blichersvej 30, Thorning, 8620 Kjellerup
Tlf. 8688 0877, Fax 8688 0859

Leder: Hans Kruse

Åbningstider: Januar-marts: Tirsdag og torsdag 11-17
Søn- og helligdage 13-17
April-maj: Mandag-fredag 9-17
Lørdag og søn- og helligdage 13-17
Juni-aug.: Mandag-fredag 9-17
Lørdag og søn- og helligdage 11-17
Sept.-dec.: Tirsdag og torsdag 11-17
Lørdag, søn- og helligdage 13-17
Endvidere åbent efter aftale

Entre: Voksne 20 kr. Grupper 15 kr. Børn under 15 år gratis

Arkivets åbningstider: Tirsdag og torsdag 11-17
Første tirsdag i hver måned: 11-21

E Thueninghus: Besøg aftales med museumsinspektør Peder Hjorth Jensen

Blicheregnens Museumsforening

Nye medlemmer: Optagelse ved henvendelse til bestyrelsen eller museet

Entre: Gratis adgang til museet ved forevisning af medlemskort

Årsskriftet: Artikler og billeder til kommende årsskrifter bedes tilsendt eller afleveret til foreningens formand i god tid inden 1. november - gerne på diskette.

Bestyrelsen: Ejgil Overby, Klausholm, formand, telefon 8688 6266
Gudmund Lund, Kjellerup, næstformand
Frederik Bitsch, Thorning
Martin Andreasen, Thorning
Gertrud Christensen, Thorning
Frederik Frederiksen, Iller
Ingse Glittrup, Thorning
Hans Winther, Vinderslev

Regnskabsfører: Yelva Nielsen, Birkevej 9, Thorning, 8620 Kjellerup
tlf. 8688 0166.
Giro 3 17 98 77 (medlemskontingent)
Giro 0 93 11 36 (køb af bøger mv.)

At elmesygen breder sig er trods alt godt for noget. Med et stort bidrag fra Kjellerupegnens Kunstsamling blev fire af museets syge elme i sommer omdannet til skulpturer. En motorsav var trækunstneren Allan Bo Jensens redskab, og nu står så Mads Doss og Mett Kølvro foran museet og deres to får. Rundt om skulpturerne bliver græsset trøseets gæster føler trang til at se nærmere på det nye Museum - og måske også røre.